

Bogusław Kochaniewicz

O nowym łacińskim apokryfie "Transitus Mariae"

Salvatoris Mater 8/1/2, 339-386

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Złota legenda Jakuba z Varazze (1228-1298) była w ostatnich pięćdziesięciu latach przedmiotem wielu badań¹. Pomimo wciąż rosnącej bibliografii, słynne dzieło dominikańskiego autora zawiera jeszcze wiele sekretów czekających na odkrycie. Jednym z nich jest rozdział 115 zatytułowany *De Assumptione Beatae Virginis Mariae*. Tekst, poświęcony przejściu Błogosławionej Dziewicy z życia ziemskiego do niebieskiej chwały, opiera się na wielu pismach. W opowiadaniu wykorzystano fragmenty kazań asumpcjonistycznych św. Germana z Konstantynopola, św. Jana Damasceńskiego, św. Andrzeja z Krety czy Kosmasa Vestitora. Rozdział poświęcony wniebowzięciu Maryi został ubogacony także informacjami zaczerpniętymi z *Historii Eutyimiackiej*² oraz z *Revelationes* bł. Elżbiety z Schönau³.

Według Barbary Fleith, opowiadanie rozpoczynające wspomniany rozdział słynnego dzieła jest kompozycją Jakuba de Voragine, zredagowaną w oparciu o *Transitus Mariae B2* Pseudo-Melitona, o fragment *De divinis nominibus* Pseudo-Dionizego Areopagity oraz o niektóre teksty liturgiczne⁴.

Podobną opinię wyraził Antoine Wenger, który stwierdził, że tekst, pojawiający się na początku rozdziału 115 *Złotej legendy*, jest kompilacją, w której można wyróżnić pewne elementy zaczerpnięte z *Vita Mariae* mnicha Epifaniusza oraz z *Transitus* Pseudo-Melitona z Sardes⁵.

Opowiadanie rozpoczyna się słowami: *Assumptio virginis Marie qualiter facta sit ex quodam libello apocrypho qui Johanni evangeliste ascribitur edocetur*⁶. Należy podkre-

Bogusław Kochaniewicz OP

O nowym łacińskim apokryfie *Transitus Mariae*

SALVATORIS MATER
8(2006) nr 1-2, 339-386

¹ Jacopo da Voragine. *Atti del I Convegno di Studi (Varazze, 13-14 Aprile 1985)*, Cogoleto 1987; A. BOUREAU, *La Légende dorée. Le système narratif de Jacques de Voragine (†1298)*, Paris 1984; *Legenda aurea: sept siècles de diffusion. Actes du Colloque international sur la Legenda aurea: texte latin et branches vernaculaires, à l'Université du Québec à Montréal, 11-12 mai 1983*, red. B. DUNN-LARDEAU, Montréal-Paris 1986; B. FLEITH, *Studien zur Überlieferungsgeschichte des lateinischen Legenda aurea*, Bruxelles 1991; G.P. MAGGIONI, *Ricerche sulla composizione e sulla trasmissione della «Legenda aurea»*, Spoleto 1995.

² *Storia Eutyimiaca*, w: M. ERBETTA, *Gli apocrifi del Nuovo Testamento*, vol. I/2, Marietti 1981, 527-528; M. STAROWIEYSKI, *Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne, cz. 2*, Kraków 2003, 832-834.

³ E. VON SCHÖNAU, *Liber secundus visionum*, XXXI, w: *Visionen der hl. Elisabeth und die Schriften der Aebte Ekbert und Emecho von Schönau*, red. F.W.E. ROTH, Brünn 1884, 53-54.

⁴ B. FLEITH, *De Assumptione Beatae Virginis Mariae. Quelques réflexions autour du compilateur Jacques de Voragine*, w: *De la sainteté à l'hagiographie*, red. B. FLEITH, F. MORENZONI, Genève 2001, 43-44.

ślić, że podobny *incipit* odnajdujemy w manuskrypcie Ms. L 58 Sup. przechowywanym obecnie w Bibliotece Ambrożyńskiej w Mediolanie. Porównanie obydwóch tekstów pozwala zauważyć liczne podobieństwa. Opinię tę potwierdzają zarówno wydawcy *Bibliotheca Hagiographica Latina*, jak również Angelo Paredi, edytor manuskryptu ambrożyńskiego⁷. Wydaje się, że dogłębna analiza porównawcza dwóch tekstów zawierających to samo opowiadanie pozwoli na sformułowanie interesujących wniosków.

1. Manuskrypt Ms. ambros. L. 58 Sup.

Manuskrypt Ms. ambros. L. 58. Sup. jest dokumentem pergaminowym, liczącym 80 kart, sporządzonym w XIV wieku⁸. Jego zawartość opisał A. Ceruti w następujących słowach: *Evangelica istoria et Acta Apostolorum cum aliis illorum temporum eventibus in quibus ex Pseudo Evangeliiis tamen apocrypha aliqua ut puto cum figuris eleganter delineata*⁹. Dokument przedstawia opis życia Chrystusa: od Jego dzieciństwa aż do zmartwychwstania i wniebowstąpienia. Intencją autora było dostarczenie czytelnikowi najbardziej dokładnego i wyczerpującego opisu życia Zbawiciela. Postawiony cel dzieła wymagał sięgnięcia po literaturę apokryficzną. Aby zaspokoić ciekawość czytelnika, manuskrypt ukazuje również epizody z życia osób, które odegrały decydującą rolę w życiu Chrystusa. Opowiadanie opisuje na przykład okoliczności śmierci Piłata, przedstawia zmartwychwstanie dwóch synów Symeona oraz dołącza opis wniebowzięcia Maryi.

Kodeks Ms. ambros. L. 58. Sup. wyróżnia się spośród innych pochodzących z tego samego okresu dokumentów 158 ilustracjami wykonanymi piórkem. Obecność pewnych elementów figuracyjnych wskazuje na proveniencję lombardzką dokumentu, co potwierdza na przykład herb rodu Visconti¹⁰. Pochodzenie to zdaje się potwierdzać

⁵ A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge dans la tradition byzantine du VIe au Xe siècle*, Paris 1955, 180.

⁶ IACOPO DA VARAZZE, *Legenda aurea*, red. G.P. MAGGIONI, vol. II, Firenze 1998, 779.

⁷ Por. *Evangelica Historia. Disegni trecenteschi del Ms. L.58...*, 253-261; *Bibliotheca Hagiographica Latina antiquae et Mediae Aetatis*, Bruxellis 1900-1901, 793.

⁸ A. CERUTI, *Inventario dei manoscritti della Biblioteca Ambrosiana*, vol. IV, Prezzano 1978, 31.

⁹ TAMŻE.

¹⁰ I. RAGUSA, *Il manoscritto ambrosiano L. 58. Sup.: l'infanzia di Cristo e le fonti apocriefe*, „Arte Lombarda” 83(1987/4) 18, przypis 2. Por. B. DAGENHART, A. SCHMITT, *I disegni della Evangelica Historia del Ms. Ambrosiano L. 58. Sup.*, w: *Evangelica Historia. Disegni trecenteschi del Ms. L. 58. Sup. della Biblioteca Ambrosiana*, Milano 1978, 8.

również anonimowy kompilator opowiadania, którego łacina była zanieczyszczona pewnymi formami dialektu lombardzkiego¹¹. Analiza stylistyczna rysunków umożliwiła B. Dagenhartowi sformułowanie hipotezy, że manuskrypt ambrojański został zredagowany w drugiej połowie XIV wieku¹².

Dokument nie zachował się do naszych czasów w formie kompletnej. Brakuje kart początkowych i końcowych, które zawierały część opowiadania o wniebowzięciu Maryi¹³. Pomimo braków można łatwo określić zawartość manuskryptu. Część pierwsza opowiada o życiu Chrystusa: od chwili narodzin w Betlejem aż do męki i zmartwychwstania. Część druga i najkrótsza (fol. 56r) została opatrzona tytułem: *Ploratus et lamentatio quos faciebat Virgo Maria filio suo*. Następną część (fol. 57v) stanowi opowiadanie zatytułowane: *Resuscitatio filiorum sancti Symeonis*. Karty 65v-68r zawierają tekst opowiadający o śmierci Piłata (*Mors Pylati qui Jesum condemnavit*). Kolejna sekcja manuskryptu (foll. 69v-75v) rozpoczyna się tytułem *Qualiter rex Vespasianus Jerusalem advenit cum copioso exercitu*. Wreszcie ostatni rozdział ambrojańskiego kodeksu opowiada legendę *De Assumptione B. V. Marie* (foll. 75v-80r).

2. Opowiadanie *De Assumptione Virginis Mariae* zawarte w *Złotej legendzie* oraz w *Ms. ambros. L. 58. Sup.*

Opowiadanie asumpcjonistyczne zawarte w dokumencie ambrojańskim zostało po raz pierwszy opublikowane przez Konstantina von Tischendorfa. Niestety, uczony niemiecki pominął pewne fragmenty tekstu¹⁴. Pełną wersję opowiadania zawiera współcześnie opublikowana edycja manuskryptu opracowana przez Angelo Paredi¹⁵. Przedstawiamy ją w zestawieniu z wersją opowiadania zawartą w *Legenda aurea* dominikańskiego autora.

¹¹ A. PAREDI, *Nota illustrativa*, w: *Evangelica Historia. Disegni trecenteschi del Ms. L. 58...*, 180.

¹² B. DAGENHART, A. SCHMITT, *I disegni della Evangelica Historia del Ms. Ambrosiano L. 58. Sup.*, w: *Evangelica Historia. Disegni trecenteschi del Ms. L. 58...*, 8. Podobną opinię wyraża I. Ragusa: *Il manoscritto ambrosiano L. 58...*, 5-19.

¹³ Według hipotezy A. Paredi, manuskrypt składał się z dwunastu składek, każda zawierająca osiem kart. Por. A. PAREDI, *Nota illustrativa...*, 179.

¹⁴ C. VON TISCHENDORF, *Apocalypses apocryphae*, Leipzig 1866, XLIII-XLVI.

¹⁵ *Evangelica Historia. Disegni trecenteschi del Ms. L. 58...*, 253-261.

De Assumptione Beatae Virginis Marie, w: JACOBUS A VORAGINE, *Legenda aurea*, Firenze 1998, vol. II, 779-786.

(p. 779) „Assumptio virginis Marie qualiter facta sit ex quodam libello apocrypho qui Iohanni evangeliste ascribitur edocetur.

Apostolis namque ob predicationis gratiam diversas, mundi subeuntibus regiones virgo beata in domo iuxta montem Syon posita dicitur remansisse omniaque loca filii sui, scilicet locum baptismi, ieiunii, passionis, sepulture, resurrectionis et ascensionis quoad vixit devotione sedula visitabat. Et, secundum quod ait Epiphanius, XXIV annis post ascensionem filii sui supervixit. Refert ergo quod beata virgo quando Christum concepit erat annorum XIV et in XV ipsum peperit et mansit cum eo annis XXXIII et post mortem Christi supervixit annis XXIV et secundum hoc quando obiit erat annorum LXXII. Probabilius tamen videtur quod alibi legitur, ut XII annis filio supervixerit et sic sexagenaria sit assumpta, cum apostoli totidem annis predicaverint in Iudea et circa partes illas, sicut ecclesiastica tradit hystoria.

Die igitur quadam dum in filii desiderium cor (p. 780) virginis vehementer accenditur, estuans animus commovetur et in exteriorem lacrimarum abundantiam excitatur; cumque

De Assumptione beatae Virginis Marie, Ms. Ambros. L 58 Sup., foll. 75v-80r. Por. *Evangelica Historia*, red. A. PAREDI, Milano 1978, 253-261.

(fol. 75v) «Assumptio beate virginis Marie qualiter sancta sit ex quodam libello apocrypho qui Iohanni evangeliste ascribitur edocemur.

Apostolis namque ob predicationis gratiam diversas mundi subeuntibus regiones, virgo beata et mater nostra in domo iuxta montem Syon posita dicitur remansisse, que omnia loca filii sui, scilicet locum baptismi, ieiunii, passionis, sepulture, resurrectionis et ascensionis quoad vixit devotione sedula visitabat. Et secundum quod ait Epiphanius XXIII annis post ascensionem filii sui supervixit. Refert autem quod beata virgo quando Christum concepit erat annorum XIII, et in quinto decimo anno ipsum peperit, et mansit cum eo annis XXXIII, et post mortem Christi supervixit annis XXIII, et secundum hoc, quando obiit erat annorum LXXII. Probabilius tamen videtur quod alibi legitur, ut duodecim annis filio suo supervixerit, et sic sexagenaria sit assumpta, cum apostoli totidem annis predicaverint in Iudea, et circa partes illas, sicut ecclesiastica tradit ystoria.

(fol. 76r.) Die igitur quadam in filii desiderium cor virginis vehementer accenditur, estuans animus commovetur, et in exteriorem lacrimarum habundanciam excitatur.

<p>ad tempus subtracti filii equanimiter non ferret subtracta solacia, angelus cum multo lumine eidem astitit et reverenter utpote sui matrem domini salutavit:</p>	<p>Cumque ad tempus subtracti filii equanimiter non ferret subtracta solacia, angelus cum multo lumine eidem astitit et reverenter utpote matrem domini sui salutavit.</p>
<p><Ave, inquit, benedicta, <u>suscipiens</u> benedictionem illius qui mandavit salutem Iacob.</p>	<p><Ave, inquit, benedicta, <u>suscipe</u> benedictionem illius qui mandavit salutem Iacob.</p>
<p>Ecce autem ramum palme de paradiso ad te dominam attuli, quem ante feretrum portare iubebis cum die tertia de corpore assumeris; nam filius tuus te matrem <u>reverendam</u> expectat>.</p>	<p>Ecce autem ramum palme de paradiso ad te dominam attuli, quem ante feretrum portare iubebis, cum die tertia de corpore assumeris. Nam filius tuus te matrem <u>venerandam</u> expectat>.</p>
<p>Cui Maria respondit: <Si inveni gratiam in oculis tuis obsecro ut nomen tuum mihi revelare digneris, sed hoc peto instantius, ut filii et fratres mei apostoli ad me pariter congregentur <u>ut eos antequam moriar corporalibus oculis videam</u> et ab eis sepeliri valeam et ipsis presentibus <u>spiritum deo reddam</u>.</p>	<p>Cui Maria respondit: <Si inveni gratiam in oculis tuis, obsecro ut nomen tuum revellare digneris. Sed et hoc peto instancius ut filii et fratres mei apostoli ad me pariter congregentur, ut eos <u>corporalibus oculis antequam moriar videam</u>, et ab eis sepelliri valeam, et ipsis presentibus <u>spiritum reddam</u>.</p>
<p>Hoc iterum peto et obsecro, ut anima mea de corpore exiens nullum spiritum teterrimum videat nullaue mihi <u>Sathane potestas</u> occurrat>.</p>	<p>Hoc iterum peto et obsecro, ut anima mea de corpore exiens, nullum spiritum teterimum videam, nullaue michi <u>potestas sathane</u> occurrat.</p>
<p>Cui angelus: <Cur scire desideras, domina, <u>nomen meum</u>, quod admirabile est et magnum?</p>	<p>(fol. 76v) Cui angelus: Cur scire desideras <u>nomen</u>, quod admirabile est et magnum?</p>
<p><u>Ecce autem omnes</u> ad te hodie congregabuntur apostoli, qui nobiles tibi <u>exhibebunt exequias funeris</u> et in eorum conspectu spiritum exhalabis. <u>Nam qui olim prophetam de Iudea in Babilonem in crine attulit subito</u>, ipse procul</p>	<p><u>Ecce omnes</u> ad te hodie congregabuntur apostoli, qui nobiles tibi <u>exhibebunt exequias</u>, et in eorum conspectu spiritum exalabis. <u>Nam qui in Babilonem olim prophetam de Iudea crine attulit</u>, subito ipse procul dubio</p>

dubio ad te apostolos adducere poterit in momento.	ad te apostolos adducere poterit in momento.
Malignos autem spiritus videre cur metuis, cum <u>caput eius omnino contriveris</u> et spoliaveris ipsum sue imperio potestatis? Fiat tamen voluntas tua ut ipsos non videas>.	Malignos autem spiritus videre cur metuis, cum <u>caput eorum omnium</u> contriveris et spoliaveris ipsum sue imperio potestatis. Fiat tamen voluntas tuas ut ipsos non videas.
<u>Hiis dictis angelus</u> cum multo lumine celos conscendit, palma autem illa nimia claritate splendebat et erat quidem virge viriditati consimilis, sed folia illius ut stella matutina fulgebant.	<u>Hiis angelus</u> cum multo lumine celos conscendit. Palma autem illa nimia claritate splendebat. Erat quidem virge viriditatis consimilis, sed folee illius ut stella matutina fulgebant.
Factum est autem dum (p. 781) Iohannes <u>in Epheso</u> predicaret: celum repente intonuit et nubes candida ipsum sustulit ac raptum ante Marie ianuam collacavit.	Factum est autem dum Iohannes <u>in Ephesum</u> praedicaret, celum repente intonuit, et nubes candida ipsum sustulit, ac raptum ante Marie ianuam collacavit, percutiensque
Percutiensque ostium <u>interius introiivit</u> et reverenter virgo virginem salutavit. Quem felix Maria conspiciens vehementer obstupuit et pre gaudio lacrimas continere nequivit.	hostium <u>introiivit</u> , et reverenter virgo virginem salutavit. Quem felix <u>virgo Maria</u> conspiciens vehementer obstupuit, et pre gaudio lacrimas continere nequivit.
Dixitque : <Fili Iohannes, memor esto verborum magistri tui quibus me tibi in matrem et te mihi in filium commendavit. Ecce, a domino <u>evocata debitum humane conditionis exolve</u> et corpus meum tibi cura sollicita recommendo.	(fol. 77r) Dixitque Maria : <Fili Iohannes, memor esto verborum magistri tui, quibus me tibi in matrem et te mihi in filium commendavit. Ecce a Domino <u>vocata sum, debitum condictionis humane exsolvo</u> , et corpus meum tibi cura sollicita recomendo.
Audivi enim Iudeos inisse consilium dicentes : <Expectemus, viri fratres, quoadusque illa que Ihesum portavit subeat mortem et corpus eius continuo rapiemus ac iniectum ignibus comburemus>. Tu igitur hanc palmam deferri	Audivi enim Iudeos inisse consilium dicentes: Expectemus, viri fratres, quoadusque illa quae Yhesum portavit subeat mortem, et corpus eius continuo rapiemus ac iniectum ignibus comburemus. Tunc igitur hanc palmam deferri

<p>facies ante feretrum cum corpus meum duxeritis ad sepulcrum>.’</p>	<p>facies ante feretrum cum corpus meum duxeritis a sepulcrum.</p>
<p>Dixitque Iohannes : <O utinam hic essent omnes apostoli fratres mei, ut decentes tibi parare possemus exequias ac exolvere laudes dignas!>. Hec illo dicente omnes apostoli de locis in quibus predicabant a nubibus rapiuntur et ante Marie ostium collacantur. Qui videntes se <u>ibidem</u> insimul congregatos mirabantur dicentes : <Quenam causa est propter quam nos hic <u>dominus insimul congregavit?</u>>. Iohannes igitur ad eos exiit et dominam de corpore recessuram predixit et addidit dicens : <Videte, fratres, ne cum obierit aliquis eam defleat ne hoc videns populus conturbetur et dicat : “Ecce isti quomodo timent mortem qui tamen aliis predicant resurrectionem!” >».</p>	<p>Dixitque Iohannes : O utinam hic essent omnes apostoli fratres mei, ut decentes tibi parare possimus exequias, ac exsolvere laudes dignas. Hoc illo dicente, omnes apostoli de locis in quibus praedicabant a nubibus rapiuntur, et ante Marie hostium collocantur. Qui videntes se <u>ibi</u> insimul congregatos mirabantur dicentes : Quenam causa propter quam nos hic <u>Deus congregavit</u>. Iohannes igitur ad eos exiit, et dominam de corpore recessuram praedixit. Et addidit dicens: Videte fratres, cum obierit aliquis eam ne defleat, ne hec videns populus conturbetur et dicat : (fol. 77 v) Ecce isti quomodo timent mortem, qui tantam aliis praedicant resurrectionem.</p>
<p>Dionysius Pauli apostoli discipulus in libro de divinis nominibus hoc idem asserit, apostolos scilicet in dormitione virginis <u>convenisse et se similiter interfuisse ac unumquemque</u> in laudem Christi et virginis fecisse sermonem.</p> <p>Ait enim sic loquens ad Tymotheum : «Nos, ut nosti et ipse, et multi sanctorum nostrorum fratrum convenimus ad visionem corporis vite principis et quod deum suscepit.</p>	<p>Dionysius Pauli apostoli discipulus in libro de divinis nominibus hoc idem asserit, apostolos scilicet in dormitione Virginis <u>convenisse</u></p> <p>Dionysius Pauli apostoli discipulus in libro de divinis nominibus hoc idem asserit, apostolos scilicet in dormitione Virginis <u>convenisse, ac unumquemque</u> in laudem Christi et Virginis fecisse.</p> <p>Ait enim sic loquens ad Timotheum: Nos, ut nosti, et ipse et multi sanctorum nostrorum fratrum convenimus ad visionem corporis vite principis, et que Deum suscepit.</p>
<p>Aderat autem et frater dei Iacobus (p. 782) et Petrus, summa et</p>	<p>Aderat autem et frater Dei Iacobus et Petrus, summa et</p>

<p>provectissima theologorum summitas. Postea visum <u>est post</u> visionem ut universi ierarche laudarent, sicut unusquisque erat sufficiens, infinite virtutis bonitatem theartice infirmitatis». Hec Dionysius.</p>	<p>provectissima teologorum sumitas. Postea visum <u>propter</u> visionem ut universi ierarchite laudarent, sicut unusquisque erat sufficiens infinite virtutis bonitatem thearchite infirmitatis. Hec Dyonisius.</p>
<p>Cum autem beata Maria omnes apostolos congregatos vidisset, dominum benedixit et in medio eorum ardentibus lampadibus et lucernis consedit. Circa vero horam noctis tertiam Ihesus advenit cum angelorum ordinibus, patriarcharum cetibus, martyrum agminibus, confessorum acie virginumque choro et ante torum virginis acies ordinantur et dulcia cantica frequentantur.</p>	<p>Cum beata Maria omnes apostolos vidisset congregatos, Dominum benedixit, et in medio eorum ardentibus lampadibus et lucernis consedit. Circa vero horam noctis terciam, Yhesus Christus advenit cum angelorum ordinibus patriarcharum cetibus, martirum agminibus, confessorum acie, virginumque choris et ante thorum virginis acies ordinantur et dulcia cantica frequentantur.</p>
<p>Quales autem exequie ibidem celebrate sint ex predicto libello qui Iohanni ascribitur edocetur. Nam prior ipse Ihesus inchoavit et dixit: <Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum, <u>quia concupivi speciem tuam</u>>.</p>	<p>(fol. 78 r.) Quales autem exequie ibidem celebrate sint, ex predicto libello qui Iohanni ascribitur edocemur. Nam prior ipse Yhesus inchoavit et dixit: <Veni electa mea, et ponam in te thronum meum, <u>quod concupivit rex speciem tuam</u>>.</p>
<p>Et illa: <<u>Paratum, domine, cor meum</u>, paratum cor meum!>. Tunc omnes qui cum Ihesu venerant dulciter intonant dicentes: «Hec est que nescivit totum in delictis, habebit fructum in refectione animarum sanctarum».</p>	<p>Et illa: <<u>Paratum cor meum Deus</u>, paratum cor meum. Tunc omnes qui cum Yhesu venerant dulciter intonabant dicentes: Hec est que nescivit thorum in delicto, habebit fructum in refectione animarum sanctarum>.</p>
<p>Ipsa autem de semetipsa cecinit dicens: «Beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est et sanctum nomen eius».</p>	<p>Ipsa autem de semetipsa cecinit dicens: <Beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est et sanctum nomen eius>.</p>
<p>Tunc <u>cantor cantorum</u> omnibus excellentius intonavit: «Veni de</p>	<p>Tunc <u>creator cantorum</u> omnibus excellentius intonuit dicens:</p>

<p>Libano, sponsa, veni de Libano, veni, coronaberis>. Et illa : <Ecce, venio, quia in capite libri scriptum est de me ut facerem voluntatem tuam, deus, quia exultavit spiritus meus in te deo salutari meo>. Sicque Marie anima de corpore egreditur et in ulnas filii advolavit. Fuitque tam a dolore carnis extranea quam a corruptione extiterat aliena.</p>	<p>«Veni de Libano sponsa, veni coronaberis>. Et illa : <Ecce venio quia in capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam Deus, quia exultavit spiritus meus in te Deo salutari meo>. Sicque Marie anima de corpore egreditur, et in ulnas filii avolavit. Fuitque tam a dolore carnis extranea quam a corruptione carnis extiterat aliena.</p>
<p>Dixitque apostolis dominus: «Corpus virginis matris in vallem Iosaphat <u>deferte et in monumento novo quod ibidem invenietis (p. 783) illud recondite et me ibidem triduo donec : ad vos redeam expectate</u>».</p>	<p>Dixitque apostolis Yhesus: <Corpus Virginis <u>matris mee</u> in valle Iosaphat <u>recondite in monumento, quod ibi invenietis, expectantes me ibi triduo donec veniam.</u></p>
<p>Statimque circumdederunt eam flores rosarum rosei, scilicet cetus martyrum, et lilia convallium, <u>agmina scilicet angelorum</u>, confessorum et virginum.</p>	<p>(fol. 78 v.) Statimque circumdederunt eam <u>flores rosarum, scilicet cetus martirum</u>, et lilia convallium, <u>agmine angelorum</u>, confessorum et virginum”.</p>
<p>Post eam apostoli clamitant dicentes : «Virgo prudentissima, quo progredieris ? Esto nostri memor, o domina>.</p>	<p>Postea apostoli clamitant dicentes : <Virgo prudentissima, quo progredieris? esto nostri memor, o domina>.</p>
<p>Tunc <u>ad concentum angelorum ascendentium cetus qui remanserant admirati</u> concite obviam processerunt videntesque regem suum femine animam in ulnis propriis baiulantem illamque super illum innixam obstupefacti clamare ceperunt dicentes: <Que est ista que ascendit de deserto deliciis affluens innixa super dilectum suum?>.</p>	<p>Tunc ad <u>concentum ascendentium, cetus qui remanserat cepit admirari</u>, et concite obviam processere. Videntesque regem suum femine animam in ulnis propriis baiulantem, illamque super illum innixam obstupefacti, clamare ceperunt dicentes: <Que est ista que ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum?></p>
<p>Quibus comitantes dixerunt: <Ista est speciosa inter filias</p>	<p>Quibus concomittantes dixerunt : <Ista est speciosa inter filias</p>

<p>Iherusalem, <u>sicut</u> vidistis eam plenam caritate et dilectione>. <u>Sic</u> in celum gaudens <u>suscipitur</u> <u>et a dextris</u> filii in throno glorie collocatur.</p>	<p>Jerusalem. Sicut vidistis eam plenam caritate et dilectione, <u>sicque</u> in celum gaudens <u>suscipitur</u>, <u>et ad dextram</u> filii in throno glorie collocatur.</p>
<p>Apostoli autem viderunt <u>eius animam tanti esse candoris</u> ut nulla mortalium lingua posset effari. Tres autem virgines que ibidem erant cum corpus eius lavandi gratia expoliassent, tanta statim corpus claritate resplenduit ut tangi quidem ad lavandum posset, videri autem non posset. Tamdiu autem lux illa ibidem resplenduit, donec corpus a virginibus lotum fuit. Apostoli autem corpus eius reverenter ceperunt et super feretrum posuerunt.</p>	<p>Apostoli autem viderunt <u>eam animam tanti candoris esse</u>, ut nulla mortalium lingua posset effari. Tres autem virgines que ibidem erant, cum corpus ejus lavandi gratia expoliassent tanti statim corpus claritate resplenduit, ut tangi posset, videri non posset. (fol. 79r) Tamdiu autem lux illa ibidem resplenduit, donec corpus a virginibus lotum fuit. Apostoli autem corpus eius reverenter ceperunt et super feretrum posuerunt.</p>
<p>Dixitque Iohannes Petro : «<u>Hanc palmam ante feretrum, Petre, portabis</u> quia dominus nobis te pretulit et suarum ovium pastorem et principem ordinavit».</p>	<p>Dixitque Iohannes Petro: <<u>Hanc palmam Petre ante feretrum a portabis</u>, quia Dominus te nobis praetulit et suarum ovium te pastorem ac principem ordinavit>.</p>
<p>Cui Petrus : «Hanc potius portare te convenit, quia virgo a domino es electus et dignum est ut palmam virginis virgo ferat. <u>Tu insuper pectus domini</u> recumbere meruisti et exinde sapientie ac gratie plus ceteris fluente potasti, et iustum videtur ut qui a filio recepisti plus muneris, impendas virgini plus honoris. Tu igitur <u>portare</u> (p. 784) <u>debes</u> hanc palmam luminis ad exequias sanctitatis, qui potatus es poculo lucis de fonte perpetue claritatis. Ego autem portabo cum feretro sanctum corpus ; ceteri autem apostoli fratres nostri</p>	<p>Cui Petrus: <Hanc potius portare te convenit, quia virgo a Domino es electus, et dignum est ut palmam virginis virgo ferat. <u>Tu insuper super pectus Deo</u>¹⁶ recumbere meruisti et iustum videtur, ut qui plus honoris a filio recepisti, impendas virgini plus honoris. Tu igitur <u>ferre debes</u> hanc palmam luminis ad exequias sanctitatis, qui potatus es poculo lucis de fonte perpetue claritatis. Ego autem portabo cum feretro sanctum corpus. Ceteri autem apostoli fratres nostri cumdantes feretrum, referant laudes Deo>.</p>

¹⁶ W edycji A. Paredi: „Domini”.

<p>circumdantes feretrum referant laudes deo». Paulus autem dixit ei: «<u>Et ego qui minimus omnium vestrum sum portabo tecum</u>».</p>	<p>Paulus vero dixit ei: <<u>Et ego qui vestrum minimus sum omnium, tecum penitus deportabo</u>>.</p>
<p><u>Elevantes itaque Petrus et Paulus feretrum, Petrus incepit cantare ac dicere</u> : «Exiit Israel de Egypto, alleluia» ; ceteri autem apostoli cantus dulciter prosequuntur.</p>	<p>Itaque <u>Petrus et Paulus feretrum elevantes, Petrus cantare incepit et dicere alta voce</u>: <Exiit Israel de Egypto, alleluja>. (fol 79 r.) Ceteri autem apostoli cantus dulciter prosequuntur.</p>
<p>Dominus autem feretrum et apostolos nube protexit ita quod ipsi non videbantur, sed <u>tantum</u> eorum vox audiebatur. Affuerunt et angeli cum apostolis concinentes et terram totam sonitu mire suavitatis <u>replentes</u>.</p>	<p>Dominus autem feretrum et apostolos nube protexit; itaque ipsi non videbantur, sed <u>tamen</u> eorum vox audiebatur. Affuerunt et angeli cum apostolis concinentes, et terram totam sonitu mire suavitatis <u>implentes</u> .</p>
<p>Excitati omnes ad <u>tam dulcem</u> melodiam de civitate velocius exeunt et quidnam hoc sit diligentius sciscitantur. Tunc extitit qui diceret : «Mariam illam discipuli Ihesu efferunt mortuam et circa illam hanc quam auditis concinunt melodiam». Tunc omnes ad arma concurrunt et se mutuo hortabantur dicentes : «<u>Venite, omnes</u> discipulos occidamus ac corpus illud quod seductorem illum portavit ignibus comburamus». Princeps autem sacerdotum hoc videns obstupuit et <u>ira repletus ait</u> : «Ecce tabernaculum illius qui nos et genus nostrum conturbavit qualem gloriam nunc accepit ! ». Et hoc dicens manus ad lectum misit volens illum evertere <u>ac ad terram deducere</u>.</p>	<p>Excitati omnes ad <u>eam dulcissimam</u> melodiam, de civitate velocius exeunt. Et quidnam hoc sit diligentius sciscitantur. Tunc extitit qui diceret: <Mariam illam discipuli Ihesu efferunt mortuam et circa illam hanc quam auditis concinunt melodiam>. Tunc omnes ad arma concurrunt et se mutuo hortabantur dicentes: <<u>Venite et omnes</u> discipulos occidamus, ac corpus illud quod seductorem illum portavit ignibus comburamus>. Princeps autem sacerdotum hec videns obstupuit, <u>et ira repletus est, et ait</u>: <Ecce tabernaculum illius qui nos et genus nostrum conturbavit, qualem gloriam nunc accepit>. Et hec dicens manus ad lectum misit, volens illum evertere, <u>ad terramque deducere</u>.</p>
<p>Tunc manus <u>eius ambe subito</u> aruerunt et <u>lectulo adheserunt ita ut ad lectulum</u> manibus penderet et nimio <u>cruciatu vexatus lamen-</u></p>	<p>Tunc manus <u>eius subito</u> aruerunt, et <u>lecto adexerunt itaque lecto manibus pendeat, et nimio cruciatu eiulabat</u>. Reliquus autem</p>

tabiliter eiularet. Reliquus autem populus ab angelis qui erant in nubibus cecitate percussus est. Princeps autem sacerdotum clamabat dicens : «Sancte Petre, in hac tribulatione me non despicias, sed pro me, obsecro, ad dominum preces fundas. Memor enim esse debes qualiter aliquando tibi astiti et qualiter (p. 785) te accusante ancilla ostiaria excusavi».

Cui Petrus: <In obsequiis domine nostre impediti sumus et curationi tue modo intendere non valemus; verumtamen si in dominum Ihesum et in hanc que ipsum portavit credideris, spero quod continuo sanitatis beneficio poteris>. Qui respondit: <Credo dominum Ihesum verum esse filium dei et hanc sacratissimam matrem eius>. Statimque a feretro manus eius solute sunt, sed tamen in brachiis adhuc et ariditas remanserat et dolor vehemens non recesserat. Dixitque ei Petrus: <Osculare lectum et dic: Credo in dominum Ihesum Christum, quem ista in utero portavit et post partum virgo permansit>. Quod cum fecisset, continuo pristinae redditus est sanitati. Dixitque ei Petrus: <Accipe hanc palmam de manu fratris nostri Iohannis et pones eam super populum excecaturum et quicumque credere voluerit recipiet visum; qui autem credere noluerit videre non poterit in eternum>. Mariam autem portantes apostoli in monumento posuerunt et iuxta illud ut dominus iusserat consederunt.

populus ab angelis qui erant in nubibus cecitate percussus est. (fol. 80 r). Princeps autem sacerdotum clamabat dicens: <Sancte Petre in hac tribulatione me non despicias, sed pro me obsecro ad Dominum preces fundas. Memor enim esse debes qualiter aliquando tibi astiti, et qualiter te accusante ancilla hostiaria excusavi>.

Cui Petrus : <In obsequiis domine nostre impediti sumus, et curationi tue modo intendere non valemus. Verumtamen si in Dominum Yhesum Christum et in hanc que ipsum portavit credideris, spero quod sanitatis beneficio poteris. Qui respondit : <Credo Dominum Yhesum Christum verum esse Dei filium, et in hac sacratissimam matrem eius. Statimque a feretro manus eius solute sunt, sed tamen in brachiis eius ariditas remanserat. Dixitque ei Petrus : <Accedens osculare lectum et dic: Credo in Dominum Yhesum Christum quem ista genuit, et post partum virgo inviolata permansit>. Qui cum fecisset continuo pristinae reddatus sanitati. Dixitque ei Petrus : <Accipe hanc palmam de manu fratris nostri Iohannis, et pones eam super populum excecaturum, et quicumque credere voluerit, accipiet visum. Qui autem credere noluerit, videre non poterit in eternum>. (fol. 80 v) Mariam autem portantes apostoli in monumento posuerunt et iuxta illud ut Deus iusserat¹⁷ consederunt.

¹⁷ Edycja A. Paredi opuszcza „iusserat”.

<p>Tertia autem die veniens Ihesus cum multitudine angelorum ipsos salutavit dicens: <Pax vobis>. Qui responderunt: <Gloria tibi deus, qui facis mirabilia magna solus>.</p>	<p>Tercia autem die veniens Yhesus cum multitudine angelorum ipsos salutavit dicens: «Pax vobis». Qui responderunt: <Gloria tibi Deus, qui facis mirabilia magna solus>.</p>
<p>Et dixit apostolis dominus: <Quid gratie et honoris vobis videtur ut mee nunc conferam genitrici ?>_ Et illi: <Iustum videtur, domine, servis tuis ut sicut tu devicta morte regnas in secula, sic <u>tue resuscites matris corpusculum</u> et a dextris tuis colloces in eternum>.</p>	<p>Et dixit apostolis Dominus: <Quid gratie et honoris vobis videtur, ut mee nunc conferam genitrici ?> Et illi: <Iustum videtur Domine servis tuis, ut sicut tu devicta morte regnas in secula, sic tue <u>resuscites corpusculum</u>, et a dextris tuis colloces in eternum>.</p>
<p>Quo annuente Michael angelus continuo affuit et Marie animam coram domino presentavit. Tunc salvator locutus est dicens: <Surge proxima mea, columba mea, <u>tabernaculum glorie</u>, vasculum vite, templum celeste ut, sicut per coitum labem non sensisti criminis, sic in sepulcro solutionem corporis minime patiaris>.</p>	<p>Quo annuente Michael archangelus continuo affuit, et Marie animam coram Domino presentavit. Tunc Salvator locutus est dicens: <Surge proxima mea, columba mea, <u>tabernaculum gratiae mee</u> ».</p>
<p>(p. 786) Statimque anima ad Marie accessit corpusculum et de tumulo prodiit gloriosum; sicque ad ethereum assumitur thalamum comitante secum multitudine angelorum.</p>	
<p>Thomas autem cum abesset et rediens credere recusaret, subito zonam qua corpus eius precinctum fuerat ab aere recepit illesam ut vel sic intelligeret totaliter fuisse assumpta. Hoc autem totum quod predictum est illud apocryphum, de quo ait Ieronimus in epistola sive sermone ad Paulam et Eustochium, esse videtur».</p>	

Porównanie opowiadania asumpcjonistycznego zawartego w obydwu dokumentach pozwala zauważyć, że jest to ten sam tekst. Różnice tekstualne dotyczą jedynie niektórych słów: ich braku, zastąpienia synonimami bądź ich inną kolejnością w zdaniu. Przedstawione dwie, prawie identyczne wersje tego samego opowiadania pozwalają na postawienie pytania co do zależności opowiadania przekazanego przez manuskrypt lombardzki od wersji zwartej w *Złotej legendzie*.

3. *Złota legenda* źródłem dla *Ms. ambros. L 58. Sup.*?

Biorąc pod uwagę fakt, że dokument ambrozjański *L 58. Sup.* jest kompilacją dokonaną w drugiej połowie XIV stulecia, natomiast *Legenda aurea* została zredagowana przed rokiem 1267, musimy zadać pytanie o możliwą zależność opowiadania asumpcjonistycznego zawartego w dokumencie lombardzkim od dzieła Jakuba z Varazze. Postawione pytanie uzasadnia również opinia wyrażona przez A. Paredi, który komentując tekst manuskryptu ambrozjańskiego, nie tylko że wyszczególnił pewne sekcje dokumentu, mające odpowiednik w sławnym dziele włoskiego dominikanina, ale również zauważył, że anonimowy kompilator lombardzkiego manuskryptu wykorzystał niektóre teksty zawarte w *Legenda aurea*¹⁸. Analiza porównawcza dokumentu ambrozjańskiego ukazuje pewne teksty, które są obecne również w *Złotej legendzie*.

Resurrectio filiorum sancti Symeonis (foll. 57v-59v) - *Legenda aurea, De Resurrectione Domini*¹⁹.

Mors Pilati qui Yhesum condemnavit (foll. 65v-68r) - *Legenda aurea, De Passione Domini*²⁰.

Qualiter rex Vespesianus Ierusalem advenit cum copioso exercitu (foll. 69v-74r) - *Legenda aurea, De sancto Jacobo apostolo*²¹.

De Assumptione Beatae Virginis Mariae (foll. 75r-80r) - *Legenda aurea, De Assumptione Beatae Virginis Mariae*²².

Pomimo rysujących się podobieństw w obydwu dziełach, istnieją również między nimi różnice. *Legenda aurea*, na przykład, nie zawiera pewnych opowiadań przytoczonych przez kodeks ambrozjański. Pierwsza część *Ms. ambros. L 58 Sup.* dotycząca zarówno dzieciństwa Jezusa,

¹⁸ A. PAREDI, *Nota illustrativa...*, 180.

¹⁹ IACOPO DE VORAGINE, *Legenda aurea...*, 366-369.

²⁰ TAMŻE, vol. I, 350-352.

²¹ TAMŻE, vol. I, 452-458.

²² TAMŻE, vol. II, 779-786.

jak i Jego życia publicznego (foll. 1v-56v), opiera się na opowiadaniach apokryficznych: *Ewangeliu Pseudo-Mateusza* oraz *Ewangeliu Tomasza*²³. Obydwa dzieła pozostają nieznanne Jakubowi z Varazze. W *Legenda aurea* nie znajdziemy *Ploratus et lamentatio quos faciebat Virgo Maria de filio suo*, zanotowanego na karcie 56r manuskryptu z Mediolanu.

Gdy analizujemy podobieństwa i różnice obydwóch dokumentów, pojawia się pytanie: czy autor manuskryptu ambrożyjskiego posłużył się pewnymi opowiadaniem zaczerpniętymi z *Legenda aurea*? Nasza odpowiedź jest negatywna. Analiza opowiadań zawartych w lombardzkim dokumencie pozwala stwierdzić, że anonimowy kompilator wykorzystał odmienne pisma apokryficzne. Fragment poświęcony dzieciństwu Chrystusa został oparty na opowiadaniach z *Ewangeliu Pseudo-Mateusza* i *Ewangeliu Tomasza*. Opisy męki Pańskiej, zstąpienia Chrystusa do otchłani i zmartwychwstania zostały opatrzone następującymi tytułami: *Ploratus et lamentatio Mariae*, *Risurrectio filiorum sancti Symeonis* i *Mors Pilati*. Wszystkie trzy opowiadania wchodzi w skład zbioru określanego mianem *Cyklu Pilata*²⁴. Wydaje się, że właśnie ten zbiór tekstów proveniencji apokryficznej był jednym z głównych źródeł manuskryptu lombardzkiego.

Kolejny argument, potwierdzający naszą opinię, ujawnia się po porównaniu tytułów oraz wstępów rozdziałów dwóch analizowanych dokumentów. Niektóre tytuły rozdziałów, pojawiające się w *Ms. ambros. L. 58 Sup.* różnią się od analogicznych zawartych w *Złotej legendzie*. O ile na przykład manuskrypt ambrożyjski wyróżnia nowy rozdział, opatrując go tytułem *Resurrectio filiorum sancti Symeonis*, o tyle *Legenda aurea* przytacza to samo opowiadanie jako część rozdziału poświęconego zmartwychwstaniu Chrystusa. Zatem, pomimo pewnych podobieństw występujących w obydwu dokumentach, wydaje się mało prawdopodobne, aby dzieło dominikanina z Varazze było źródłem dla dokumentu lombardzkiego.

4. Opowiadanie *De Assumptione Beatae Virginis Mariae* w *Złotej legendzie* oraz w *Ms. ambros. L. 58. Sup.*

Uzyskane wyniki badań umożliwiają postawienie pytania o ewentualną zależność asumpcjonistycznego tekstu zachowanego w manuskryp-

²³ Por. I. RAGUSA, *Il manoscritto ambrosiano L. 58...*, 5-19.

²⁴ Por. *Gli Atti di Pilato*, w: M. ERBETTA, *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento...*, vol. I/2, 239-287; M. STAROWIEYSKI, *Apokryfy Nowego Testamentu...*, 668-671; 653-664; 684-689.

cie lombardzkim od opowiadania pojawiającego się w pierwszej części rozdziału 115 *Złotej legendy*. Pomimo że to samo opowiadanie zostaje przytoczone przez obydwa dokumenty, należy podkreślić znaczną różnicę: o ile *Legenda aurea* kończy się epizodem opowiadającym o przybyciu do Jerozolimy św. Tomasza Apostoła, dokument ambroziański, z powodu braku ostatnich kart, kończy się na zmartwychwstaniu Maryi.

Kolejne różnice dotyczą poszczególnych słów oraz niektórych wyrażeń, pojawiających się w Ms. *ambros. L 58. Sup.*, natomiast nieznanych w wariantach tekstualnych *Legenda aurea*, znanym dzięki edycji krytycznej dzieła²⁵. Powyższe różnice zdają się potwierdzać naszą hipotezę: manuskrypt ambroziański, pomimo że zawiera to samo opowiadanie asumpcjonistyczne, nie zależy od *Złotej legendy*, lecz od innego źródła, które pozostaje dla nas nieznanne.

Zestawienie z łacińską literaturą apokryficzną pozwala stwierdzić, że opowiadanie przekazane przez obydwa dokumenty (*Legenda aurea* i Ms. *ambros. L. 58 Sup.*) różni się od sześciu dotąd znanych łacińskich *Transitus Mariae: Dormitio Pseudo-Jana*²⁶, *Transitus Pseudo-Melitona z Sardes*²⁷, *Transitus „A”*²⁸, *Transitus „W”*²⁹, *Transitus „C”*³⁰, *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei*³¹.

Pojawia się kolejne pytanie: gdzie sytuuje się opowiadanie asumpcjonistyczne, przekazane nam przez *Legenda aurea* oraz przez manuskrypt lombardzki?

Według A. Wengera, część pierwsza rozdziału 115 *Złotej legendy* jest apokryfem powiązaniem z *Transitus Pseudo-Melitona z Sardes*, aczkolwiek różnym od niego, ponieważ przypisuje autorstwo opowiadania Janowi³².

Badania M. Haibach-Reinisch nad manuskryptami zawierającymi *Transitus Pseudo-Melitona z Sardes* umożliwiły wyróżnienie nowego

²⁵ Różnice zostały podkreślone w obydwóch tekstach.

²⁶ Por. A. WILMART, *L'ancien récit latin de l'Assomption*, w: *Analecta Reginensia. Extraits des manuscrits latins de la reine Christine conservés au Vatican*, Città del Vaticano 1933, 357-362; S.C. MIMOUNI, *Dormition et Assomption de Marie. Histoire des traditions anciennes*, Paris 1995, 261-264.

²⁷ Wersja B1: C. VON TISCHENDORF, *Apocalypses apocryphae...*, 124-136; wersja B2: M. HAIBACH-REINISCH, *Ein neuer „Transitus Mariae” des Pseudo-Melito. Textkritische Ausgabe und Darlegung der Bedeutung dieser Ursprünglicheren Fassung für Apokryphenforschung und lateinische und deutsche Dichtung des Mittelalters*, Romae 1962, 63-87.

²⁸ A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 245-246.

²⁹ A. WILMART, *L'ancien récit latin de l'Assomption...*, 323-357.

³⁰ B. CAPELLE, *Vestigis grecs et latins d'un antique «Transitus» de la Vierge*, „*Analecta Bollandiana*” 67(1949) 36-48.

³¹ C. VON TISCHENDORF, *Apocalypses apocryphae...*, 113-123.

³² A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 183-184.

wariantu tegoż apokryfu, określonego sygłem B2³³. Niemiecka uczona ustosunkowała się również do opowiadania asumpcjonistycznego przekazanego nam przez *Legenda aurea*. Dostrzeżone podobieństwa pozwoliły jej na postawienie hipotezy twierdzącej, że opowiadanie to byłoby wariantem *Transitus Mariae Pseudo-Melitona B2*. Przyjrzyjmy się dwóm opowiadaniom asumpcjonistycznym.

De Assumptione Beatae Virginis Marie, w: JACOPO DE VORAGINE, *Legenda aurea*, Firenze 1998, vol. II, pp. 779-786.

(p. 779) „Assumptio virginis Marie qualiter facta sit ex quodam libello apocrypho qui Iohanni evangeliste ascribitur edocetur. Apostolis namque ob predicationis gratiam diversas mundi subeuntibus regiones, virgo beata in domo iuxta montem Syon posita dicitur remansisse omniaque loca filii sui, scilicet locum baptismi, ieiunii, passionis, sepulture, resurrectionis et ascensionis quoad vixit devotione sedula visitabat. Et, secundum quod ait Epiphanius, XXIV annis post ascensionem filii sui supervixit. Refert ergo quod beata virgo quando Christum concepit erat annorum XIV et in XV ipsum peperit et mansit cum eo annis XXXIII et post mortem Christi supervixit annis XXIV et secundum hoc quando obiit erat annorum LXXII. Probabilius tamen videtur quod alibi legitur, ut XII annis filio supervixerit et sic sexagenaria sit assumpta, cum apostoli totidem annis predicaverint in Iudea et circa partes illas, sicut ecclesiastica tradit hystoria.

Transitus Mariae dello Pseudo-Melitone B2, w: M. Haibach-Reinisch, *Ein nueuer <Transitus Mariae des Pseudo-Melito>*, Romae 1962, pp. 63-87.

³³ M. HAIBACH-REINISCH, *Ein neuer „Transitus Mariae“ des Pseudo-Melito...*

<p>Die igitur quadam dum in filii desiderium cor (p. 780) virginis vehementer accenditur, estuans animus commovetur et in exteriorem lacrimarum abundantiam excitatur; cumque ad tempus subtracti filii equanimiter non ferret subtracta solacia, angelus cum multo lumine eidem astitit et reverenter utpote sui matrem domini salutavit: <u><Ave, inquit, benedicta, suscipiens benedictionem illius qui mandavit salutem Iacob.></u></p>	<p>Cap. 2 (p. 66) “Secundo igitur anno postquam Dominus caeli alta conscendit, die quadam desiderio eius succensa, lacrimari sola in domus illius receptaculo coepit. Et ecce angelus magni luminis habitu splendens ante eam astitit et salutationis verba persolvit dicens : <u><Ave, benedicta a Domino, suscipiens illius salutem qui mandavit salutem Iacob per prophetas suos.></u></p>
<p><u>Ecce autem ramum palme de paradiso ad te dominam attuli, quem ante feretrum portare iubebis cum die tertia de corpore assumeris; nam filius tuus te matrem reverendam expectat>.</u></p>	<p><u>Ecce, inquit, ramum palmae de paradiso Dei attuli tibi; quem portare facies ante (p. 67) feretrum tuum, cum in die tertio fueris assumpta de corpore. Ecce enim expectat te Filius tuus cum thronis et angelis et universis virtutibus caeli>.</u></p>
<p>Cui Maria respondit: <Si inveni gratiam in oculis tuis obsecro ut nomen tuum mihi revelare digneris, sed hoc peto instantius, ut filii et fratres mei apostoli ad me pariter congregentur ut eos antequam moriar corporalibus oculis videam et ab eis sepeliri valeam et ipsis presentibus spiritum deo reddam.</p>	<p>Tunc Maria dixit ad angelum : <Peto ut congregentur ad me omnes apostoli Domini mei Jesu Christi et videam eos corporalibus oculis et illis praesentibus emittam spiritum>.</p>
	<p>Ait ad illam angelus: <Ecce hodie omnes apostoli per virtutem Domini assumpti huc venient. Facillimum est enim omnipotenti Deo, sub evangelici temporis gratia, veterana iterare miracula et Novi Testamenti ministros repente in unum colligere, cui facillimum fuit, temporibus Veteris Testamenti, prophetam manu angeli de Judea in Babilonem</p>

	per cincinnum capitis subito cum prandio transportare>.
Hoc iterum peto et obsecro, ut anima mea de corpore exiens nullum spiritum teterrimum videat nullaque mihi Sathane potestas occurrat>.	Ait autem Maria ad angelum : <Peto ut mittas super me benedictionem tuam, ut nulla potestas Satanae vel inferni occurrat mihi, et ne videam tetros spiritus obviantes mihi>.
Cui angelus: <Cur scire desideras, domina, nomen meum, quod admirabile est et magnum?	(p. 68) Cui ait angelus : <Benedictionem aeternam dedit tibi Dominus Deus tuus, cuius ego sum servus et nuntius ; non videndi autem principem tenebrarum, non a me tibi dandum putes effectum, sed ab eo quem in tuo utero baiolasti; ipsius est enim potestas omnium in saecula saeculorum>.
Ecce autem omnes ad te hodie congregabuntur apostoli, qui nobiles tibi exhibebunt exequias funeris et in eorum conspectu spiritum exhalabis. Nam qui olim prophetam de Iudea in Babilonem in crine attulit subito, ipse procul dubio ad te apostolos adducere poterit in momento. Malignos autem spiritus videre cur metuis, cum caput eius omnino contriveris et spoliaveris ipsum sue imperio potestatis? Fiat tamen voluntas tua ut ipsos non videas>.	
<u>Hiis dictis angelus cum multo lumine celos conscendit, palma autem illa nimia claritate splendebat et erat quidem virge viriditati consimilis, sed folia illius ut stella matutina fulgebant.</u>	<u>Et haec dicens angelus, cum magna claritate discessit. Palma autem illa fulgebat nimia luce; et erat quidem virga illius viriditati consimilis, sed folia illius ut stella matutina radio claritatis fulgebant.</u> Tunc Maria exuens se, induit se melioribus vestimentis. Et

	<p>accipiens palmam illam, quam sumpserat de manu angeli, perrexit in Montem Oliveti praeifulgente sibi luce Spiritus Sancti et coepit orare et dicere : <Gratias tibi ago, omnipotens Domine, qui me dignatus es humilem ancillam tuam eligere et archanum tui mysterii commendare. Non enim (p. 69) digna fueram tantum a te honorari, nisi tu misertus fuisses mei et propitius ancillae tuae; at tamen custodivi thesaurum creditum mihi. Si enim throni et angeli ante te tremunt cotidie, quanto magis homo de terra conditus, cui nihil resedit boni nisi quantum acceperit de tua oia largitione. Tu es enim Deus viviens et regnans cum benedicto Patre et glorioso Spiritu Sancto in una divinitatis substantia trina manente persona qui vivis et regans in saecula saeculorum>. Et haec dicens, reversa est in domum suam.</p>
<p>Factum est autem dum (p. 781) Iohannes in Epheso praedicaret: celum repente intonuit et nubes candida ipsum sustulit ac raptum ante Marie ianuam collacavit. Percutiensque ostium interius introivit et reverenter virgo virginem salutavit.</p>	<p>Cap. 3 Et ecce subito, cum praedicaret sanctus Iohannes in Epheso populum, die dominico, hora diei tertia, caelum repente intonuit et nubes candida cum tonitru fragore descendit, et raptum ante oculos circumstantium sustulit (p. 70) atque hoc ordine elevatus Iohannes in nube a Domino raptus est et depositus ante ostium domus, in qua habitabat Maria. Et ingressus domum, salutavit eam in Domino.</p>
<p>Quem felix Maria conspiciens vehementer obstupuit et pre gaudio lacrimas continere nequivit. Dixitque : <Fili Iohannes, memor esto</p>	<p>Vidensque eum Maria, coepit prae gaudio flere et dicere : <Rogo te, fili Iohannes, memor esto verborum magistri tui</p>

<p>verborum magistri tui quibus me tibi in matrem et te mihi in filium commendavit.</p>	<p>Domini Jesu Christi, quibus me commendavit tibi.</p>
<p>Ecce, a domino evocata debitum humane conditionis exolvo et corpus meum tibi cura sollicita recomendo. Audivi enim Iudeos inisse consilium dicentes : “Expectemus, viri fratres, quoadusque illa que Ihesum portavit subeat mortem et corpus eius continuo rapiemus ac iniectum ignibus comburemus”. Tu igitur hanc palmam deferri facies ante feretrum cum corpus meum duxeritis ad sepulcrum>.</p>	<p>Ecce enim vocata ingredior viam universae terrae ; audivi enim consilia Judaeorum dicentium: <Expectemus diem quando moriatur quae portavit Jesum Nazarenum, et corpus eius igne comburamus>. Nunc ergo curam habeto exequiarum mearum>. Et haec dicens ostendit illi vestimenta sepulturae suae et palmam illam luminis, quam acceperat ab angelo, monens eum ut illam faceret ferri ante feretrum suum cum iret ad monumentum.</p>
<p>Dixitque Iohannes : <O utinam hic essent omnes apostoli fratres mei, ut decentes tibi parare possemus exequias ac exolvere laudes dignas !></p>	<p>Cap. 4 Tunc dixit ad eam sanctus Iohannes : <Quomodo ego (p. 71) solus possum tibi parare exequias, nisi venerint fratres et coapostoli mei ad reddendum honorem corpusculi tui > ?</p>
<p>Hec illo dicente omnes apostoli de locis in quibus predicabant a nubibus rapiuntur et ante Marie ostium collacantur.</p>	<p>Haec eo dicente omnes apostoli de locis, in quibus praedicebant verbum Domini, elevati in nubibus rapti sunt, et depositi ante ostium domus in qua erat Maria. Inter quos etiam et Paulus erat nuper ex circumcissione conversus, qui assumptus fuerat cum Barnaba in ministerium gentium.</p>
<p>Qui videntes se ibidem insimul congregatos mirabantur dicentes : <Quenam causa est propter quam nos hic dominus insimul congregavit ?>. Iohannes igitur ad eos exiit et dominam de corpore recessuram predixit et addidit dicens : <Videte, fratres, ne cum obierit aliquis eam defleat ne hoc</p>	<p>Et salutantes se invicem apostoli mirabantur dicentes : <Quae nam est causa propter quam nos Dominus hic hodie congregavit in unum ?> Cumque inter eos esset pia contentio, quis ex eis prior oraret ad Dominum, ut ostenderet illis causam conventus ipsorum, et</p>

<p>videns populus conturbetur et dicat : <Ecce isti quomodo timent mortem qui tamen aliis predicant resurrectionem ! ></p>	<p>Petrus Paulum admoneret ut ipse prior (p. 72) oraret, ille respondit : <Tuum est illud officium inchoare, maxime cum sis columna luminis electus a Deo, et praecedas nos omnes in apostolatu. Nam ego minimus omnium vestrum sum, cui tamquam abortivo visus est Christus. Gratia Dei sum id quod sum, nec me vobis aequare praesumo>.</p>
<p>Dionysius Pauli apostoli discipulus in libro de divinis nominibus hoc idem asserit, apostolos scilicet in dormitione virginis convenisse et se similiter interfuisse ac unumquemque in laudem Christi et virginis fecisse sermonem.</p> <p>Ait enim sic loquens ad Tymotheum: «Nos, ut nosti et ipse, et multi sanctorum nostrorum fratrum convenimus ad visionem corporis vite principis et quod deum suscepit.</p> <p>Aderat autem et frater dei Iacobus (p. 782) et Petrus, summa et provectissima theologorum summitas. Postea visum est post visionem ut universi ierarche laudarent, sicut unusquisque erat sufficiens, infinite virtutis bonitatem theartice infirmitatis». Hec Dionysius.</p>	
<p>Cum autem beata Maria omnes apostolos congregatos vidisset, dominum benedixit et in medio eorum ardentibus lampadibus et lucernis consedit.</p>	<p>Cap. 5 Tunc omnes apostoli gaudentes super humilitate Pauli unanimiter consummaverunt orationem. Cumque dixissent Amen, venit ad eos Johannes apostolus et indicavit illis omnia quaecumque dixerat illi Maria.</p> <p>Introeuntes ergo apostoli Domini, salutaverunt Mariam dicentes : <Benedicta tu a Domino, qui fe-</p>

Circa vero horam noctis tertiam Ihesus advenit cum angelorum ordinibus, patriarcharum cetibus, martyrum agminibus, confessorum acie virginumque choro et anteorum virginis acies ordinantur et dulcia cantica frequentantur.

cit caelum et terram>. Quibus illa respondit: <Benedictio Domini super vos et pax vobiscum in nomine Domini. Nunc ergo, fratres electi a Deo, dicite mihi quomodo huc venistis>.

(p. 73) Tunc omnes apostoli narraverunt ei, quomodo unusquisque de sorte praedicationis suae elevatus in nube in virtute Domini ibidem advenisset.

Tunc ait ad eos Maria: <Benedictus Dominus qui implevit desiderium meum, quin potius non me fraudavit a conspectu vestro, sed permisit me, videre vos corporalibus oculis antequam moriar. Ecce enim viam patrum ingrediar. Deprecor vos, ut omnes unanimiter vigiletis, usque ad horam illam qua Dominus veniat et ego recessura sum de corpore. Nec dubito, quin immo Dominus vos huc adduxerit in solatium ferendum angustiis quae venturae sunt mihi. Ideo rogo, ut breve tempus praesentis vitae quod residuum habeo, una vobiscum in Dei deducam servitio>.

Cap. 6

Cumque consensissent omnes et consolantes eam, triduo (p. 74) in Dei laudibus vacarent, ecce subito tertia die circa horam tertiam sopor irruit super omnes qui erant in domo illa et nullus vigilare potuit nisi soli apostoli et tres tantummodo virgines quibus illa praeceperat obsequium praestare corpusculo suo.

Et ecce subito advenit Dominus Iesus cum magna multitudine angelorum et dixit apostolis: <Pax vobiscum, fratres>. At illi responderunt: <Fiat misericordia

Quales autem exequie ibidem celebrate sint ex predicto libello qui Iohanni ascribitur edocetur.

Nam prior ipse Ihesus inchoavit et dixit: <Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum, quia concupivi speciem tuam>.

Et illa: <Paratum, domine, cor meum, paratum cor meum!>

Tunc omnes qui cum Ihesu venerant dulciter intonant dicentes: «Hec est que nescivit torum in delictis, habebit fructum in refec-tione animarum sanctarum».

Ipsa autem de semetipsa cecinit dicens: «Beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est et sanctum nomen eius».

Tunc cantor cantorum omnibus excellentius intonavit: «Veni de Libano, sponsa, veni de Libano, veni, coronaberis». Et illa: <Ecce, venio, quia in capite libri scriptum est de me ut facerem voluntatem tuam, deus, quia exultavit spiritus meus in te deo salutari meo».

Sicque Marie anima de corpore egreditur et in ulnas filii advolvit. Fuitque tam a dolore carnis extranea quam a corruptione extiterat aliena.

tua, Domine, super nos, sicut speravimus in te>.

Cap. 7

Tunc Maria prostravit se in pavimento et coepit orare Dominum dicens: <Memor esto mei, rex gloriae, cuius nomen sanctum et laudabile cum Patre et Sancto Paraclito in una permanet dignitate. Deprecor te, ut audias vocem ancilliae tuae, ut nulla potestas Satanae occurrat mihi et ne videam tetros spiritus obviantes mihi, neque conspiciam principem tenebrarum>.

(p. 75) Cui Salvator respondit: < Dum ego a Patre missus pro totius saeculi vita acerbae mortis sustinerem supplicia, ad me princeps tenebrarum venit: sed cum nullum sui operis vestigium in me invenisset, victus abscessit. Tu igitur videbis eum quidem communi lege humani generis, per quam sortita es finem mortis; non autem nocere poterit tibi, quia ego tecum sum, ut adiuvem te. Ascende igitur super stratum lectuli tui et comple debitum terminum vitae iuxta legem Adae.

Veni igitur, ne timeas, pretiosissima margarita mea, veni, proxima mea, intra in receptaculum vitae aeternae, expectant te enim caelestes militae, ut introducant te in paradisi gaudia>.

Et haec dicente Domino, accubens Maria super lectum suum, et gratias agens Domino, emisit spiritum. (p. 76) Viderunt autem apostoli animam eius tanti candoris esse, ut nulla mortalium lingua digne possit effari: vicenbat enim omnem candorem nivis et

	<p>universa metalla argenti radians magni luminis claritate.</p>
<p>Dixitque apostolis dominus: «Corpus virginis matris in vallem Iosaphat deferte et in monumento novo quod ibidem inuenietis (p. 783) illud recondite et me ibidem triduo donec: ad vos redeam expectate».</p> <p>Statimque circumdederunt eam flores rosarum rosei, scilicet ce- tus martyrum, et lilia convallium, agmina scilicet angelorum, confes- sororum et virginum.</p> <p>Post eam apostoli clamitant dicentes: «Virgo prudentissima, quod progredieris? Esto nostri memor, o domina».</p>	<p>Cap. 8</p> <p>Tunc Salvator commendavit ani- mam sanctae Mariae Michaeli ar- changelo, qui erat custos paradisi et princeps gentis Hebraeorum.</p> <p>Et dixit apostolis: <Petre, serva corpus Mariae et deferentes illus in dexteram partem civitatis ad orientem, inuenietis ibi monu- mentum novum, in quo nondum quisquam positus fuit, et sepe- lientes eam ibidem, expectate me triduo, donec revertar ad vos>.</p> <p>Et haec dicens Dominus, cum anima Genitricis suae et angelis sanctis in magna claritate discessit. Et ibant angeli in magna exulta- tione magnas laudes Domino concinentes.</p>
<p>Tunc ad concentum angelorum ascendentium cetus qui remanserant admirati concite obviam processerunt videntesque regem suum femine animam in ulnis propriis baiulantem illamque super illum innixam obstupefacti clamare ceperunt dicentes: «Que est ista que ascendit de deserto deliciis affluens innixa super dilectum suum?»</p> <p>Quibus comitantes dixerunt: «Ista est speciosa inter filias Iherusalem, sicut vidistis eam plenam caritate et dilectione».</p> <p>Sic in celum gaudens suscipitur et a dextris filii in throno glorie collo- catur. Apostoli autem viderunt eius animam tanti esse candoris ut nulla mortalium lingua posset effari.</p>	
<p>Tres autem virgines que ibidem erant cum corpus eius lavandi</p>	<p>Cap.9 (p. 77) Tres autem virgines quae</p>

gratia expoliassent, tanta statim corpus claritate resplenduit ut tangi quidem ad lavandum posset, videri autem non posset. Tamdiu autem lux illa ibidem resplenduit, donec corpus a virginibus lotum fuit.

Apostoli autem corpus eius reverenter ceperunt et super feretrum posuerunt.
Dixitque Iohannes Petro: «Hanc palmam ante feretrum, Petre, portabis quia dominus nobis te pretulit et suarum ovium pastorem et principem ordinavit».

Cui Petrus: «Hanc potius portare te convenit, quia virgo a domino es electus et dignum est ut palmam virginis virgo ferat. Tu insuper pectus domini recumbere meruisti et exinde sapientie ac gratie plus ceteris fluente potasti, et iustum videtur ut qui a filio recepisti plus muneris, impendas virgini plus honoris. Tu igitur portare debes (p. 784) hanc palmam luminis ad exequias sanctitatis, qui potatus es poculo lucis de fonte perpetue claritatis. Ego autem portabo cum feretro sanctum corpus, ceteri autem apostoli fratres nostri circumdan-

ibidem erant susceperunt corpus beatae Mariae, ut lavarent illud more funereo.

Cumque eam expoliare cepissent, subito sanctum corpus tanta claritate resplenduit, ut tangi quidem posset pro obsequio, videri autem prae nimia luce coruscante non posset, nisi tantummodo sentiebatur corpus dum lavaretur mundissimum et nulla humana sorde infectum.

Cumque eam induissent vestimentis mortalibus, subito lux illa quae emissa fuerat abstracta recessit. Et erat facies beatae Mariae similis flori lilii, et odor suavitatis magnae egrediebatur ex ea.

Cap. 10
Sanctum igitur corpus venientes apostoli imposuerunt feretro.
(p. 78) Dixitque Iohannes ad Petrum : <Te concedet palmam hanc portare et praecedere nos, qui meruisti nos omnes merito fidei in apostolatu praecedere>.

Cui Petrus ita respondit : <Tu solus ex nobis virgo electus a Domino, tantam gratiam meruisti, ut super pectus eius in cena recumberes. Et dum ipse pro salute nostra in crucis stipite penderet, hanc tibi ore proprio commendavit. Tu igitur portare debes hanc palmam luminis ad exequias sanctitatis, qui potatus es poculo lucis de fonte perpetuae claritatis. Et ego portabo sanctum corpus cum feretro, ceteri vero fratres et coapostoli nostri circumdantes feretrum laudes referant Domino>.

<p>tes feretrum referant laudes deo». Paulus autem dixit ei: «Et ego qui minimus omnium vestrum sum portabo tecum». Elevantes itaque Petrus et Paulus feretrum, Petrus incepit cantare ac dicere: «Exiit Israel de Egipto, alleluia»; ceteri autem apostoli cantus dulciter prosequuntur.</p>	<p>Cui Petrus ait: <Et ego, qui iunior sum omnium vestrum, portabo tecum>. (p. 79) Cumque ita placuisset omnibus, elevans Petrus a capite feretrum coepit cantare et dicere: <Exiit Israel de Aegypto, alleluia>. Portabat autem cum eo et Paulus ad pedes illius, ceteri vero apostoli laudes circa feretrum Domino referebant.</p>
<p>Dominus autem feretrum et apostolos nube protexit ita quod ipsi non videbantur, sed tantum eorum vox audiebatur. Affuerunt et angeli cum apostolis concinentes et terram totam sonitu mire suavitatis replentes.</p>	<p>Cap. 11 Ed ecce novo miraculo apparuit corona nubis super feretrum magna valde, sicut apparere solet magnus circulus iuxta splendorem lunae; et anglorum exercitus erat in eo canticum suavitatis emittens. Canentibus ergo apostolis et concinentibus angelis ut decebat ad exequias dominicae Genitricis, replebatur terra sonitu mirae dulcedinis.</p>
<p>Excitati omnes ad tam dulcem melodiam de civitate velocius exeunt et quidnam hoc sit diligentius sciscitantur. Tunc exiit qui diceret: «Mariam illam discipuli Ihesu efferunt mortuam et circa illam hanc quam auditis concinunt melodiam». Tunc omnes ad arma concurrunt et se mutuo hortantur dicentes: «Venite, omnes discipulos occidamus ac corpus illud quod seductorem illum portavit ignibus comburamus». Princeps autem sacerdotum hoc videns obstupuit et ira repletus ait: «Ecce tabernaculum illius qui nos et genus nostrum conturbavit qualem gloriam nunc accepit!».</p>	<p>Quod cum audissent principes sacerdotum, exierunt cum populo multo de civitate dicentes: <Quid nam est sonitus tantae suavitatis>? Tunc exiit qui diceret: <Maria exiit modo de corpore, et discipuli Jesu circa eam laudes dicunt>. (p. 80) Cumque vidissent princeps sacerdotum Judaeorum, qui erat pontifex anni illius in ordine suo, lectum coronatum et discipulos Domini circa feretrum cum exultatione canentes, repletus furore et ira, dixit: <Ecce, tabernaculum illius qui nos turbavit et omne genus nostrum, qualem gloriam accipit?>.</p>
<p>Et hoc dicens manus ad lectum misit volens illum evertere ac ad</p>	<p>Et haec dicens, voluit evertere lectum et ad terram deducere.</p>

terram deducere. Tunc manus eius ambe subito aruerunt et lectulo adhererunt ita ut ad lectulum manibus penderet et nimio cruciatu vexatus lamentabiliter eiularet. Reliquus autem populus ab angelis qui erant in nubibus cecitate percussus est.

Princeps autem sacerdotum clamabat dicens: «Sancte Petre, in hac tribulatione me non despicias, sed pro me, obsecro, ad dominum preces fundas. Memor enim esse debes qualiter aliquando tibi astiti et qualiter (p. 785) te accusante ancilla ostiaria excusavi».

Cui Petrus: <In obsequiis domine nostre impediti sumus et curationi tue modo intendere non valemus; verumptamen si in dominum Ihesum et in hanc que ipsum portavit credideris, spero quod continuo sanitatis beneficio poteris>.

Et statim aruerunt ambae manus eius ad ipsis cubitis et adhaeserunt feretro.

Portantibus ergo apostolis feretrum, pars eius pendebat et pars adhaerebat lecto, et torquebatur supplicio vehementi ambulantis apostolis cum exultatione et laudem canentibus Domino.

Angeli qui erant in nubibus percusserunt populum caecitate qui egressus fuerat a civitate.

Cap. 12

Tunc princeps sacerdotum qui adhaerebat feretro coepit clamare et dicere: <Deprecor te, sanctae Petre, ne (p. 81) despicias me in tanta necessitate. Memento quando ancilla ostiaria calumniabatur tibi, ego locutus sum pro te bona. Sed nunc quaeso te, ut miserearis mei per Dominum>.

Tunc Petrus ait ad eum: <Nobis mundana vicissitudo non imminet, sed si credis in Deum et in eum, quem ista portavit, Jesum Christum Dominum nostrum, solventur a feretro manus tuae>. Cui ille respondit: <Numquid non credimus? Sed quid faciemus? Quia inimicus humani generis excaecavit corda nostra, ut non confiteamur magnalia Dei, maxime cum ipsi nos malediximus contra Christum clamantes: <Sanguis eius super nos et super filios nostros>. Et macula tanti sceleris adhaeret nobis>.

Cui Petrus respondit: <Illis haec meledictio nocebit, qui infideles perstiterint, convertentibus autem ad Dominum misericordia non negabitur>.

Qui respondit: <Credo dominum Ihesum verum esse filium dei et hanc sacratissimam matrem eius>. Statimque a feretro manus eius solute sunt, sed tamen in brachiis adhuc et ariditas remanserat et dolor vehemens non recesserat.

Dixitque ei Petrus: <Osculare lectum et dic: “Credo in dominum Ihesum Christum, quem ista in utero portavit et post partum virgo permansit”>. Quod cum fecisset, continuo pristinae redditus est sanitati.

Dixitque ei Petrus: <Accipe hanc palmam de manu fratris nostri Iohannis et pones eam super populum excecatum et quicumque credere voluerit recipiet visum; qui autem credere noluerit videre non poterit in eternum>. Mariam autem portantem apostoli in monumento posuerunt et iuxta illud ut dominus iusserat conederunt.

Cap. 13

(p. 82) Cumque Petrus fecisset stare feretrum, dixit princeps sacerdotum: <Credo in Dei filium, quem ista portavit in utero, Iesum Christum Dominum nostrum>. Statimque solutae sunt manus eius a feretro; et erant brachia eius arida, et non discesserat ab eo supplicium.

Tunc Petrus dixit ad eum: <Accedens ad corpus, osculare lectum et dic: “Credo in Dei filium Iesum Christum Dominum nostrum, quem ista portavit in utero et virgo permansit post partum”>.

Cumque fecisset ita, statim redditus est sanitati. Et coepit magnifice Deum collaudare et de libris Veteris Testamenti Mariae testimonium reddere, quod ipsa sit templum Dei, ita ut etiam apostoli admirantes flerent praegera gaudio.

Cap. 14

Tunc dixit ad eum Petrus: <Accipe hanc palmam de (p. 83) manu fratris nostri Iohannis, et ingrediens civitatem, invenes populum multum caecatum, et pones palmam super oculos eorum. Quicumque voluerint credere, recipient visum; qui autem infideles perstiterint, morientur>.

Cumque fecisset ita, invenit populum multum plangentem et dicentem: <Vae nobis, quia similes facti sumus Sodomitis caecitate percussi>.

Cum ergo audissent verba principis sacerdotum narrantis magna gloria Dei, crediderunt et receperunt visum. Quinque tantum ex eis permanentes in duritia cordis mortui sunt. Princeps autem

Tertia autem die veniens Ihesus cum multitudine angelorum ipsos salutavit dicens: <Pax vobis>. Qui responderunt: <Gloria tibi deus, qui facis mirabilia magna solus>.

Et dixit apostolis dominus: <Quid gratie et honoris vobis videtur ut mee nunc conferam genitrici ?>. Et illi : <Iustum videtur, domine, servis tuis ut sicut tu devicta morte regnas in secula, sic tue resuscites matris corpusculum et a dextris tuis colloques in eternum>.

sacerdotum retulit palmam ad apostolos narrans eius omnia quae facta fuerant.

Cap. 15

At illi portantes Mariam, venerunt ad locum monumenti, sicut praeceperat eis Dominus, et posuerunt eam in (p. 84) monumento et clausurunt lapide. Ipsi vero sederunt ante ostium monumenti, sicut mandevertat Dominus.

Et ecce tertia die circa horam ddiei tertiam venit Dominus Jesus cum multitudine angelorum et salutans apostolos, ait: <Pax vobis>. At illi adorantes dixerunt: <Gloria tibi, Deus, qui facis mirabilia magna solus>.

Tunc Salvator dixit eis : <Antequam ego missus a Patre passionis sacramenta complem, cum adhuc corporaliter conversarer vobiscum, pollicitus sum vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis et vos super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Hanc ergo ex una tribu Israel elegit iussio Patris mei, ut sumerem carnem ex ea. Propter quod sanctificavi illam mihi templum inviolabile castitatis, ut virgo ante partum et virgo post partum permaneret. Ecce iam debito naturae completo, quid nunc vultis, ut faciam ei ?

(p. 85) Respondes autem Petrus et apostoli, dixerunt : <Domine, tu elegisti vasculum istud in tabernaculum mundissimum tibi, omnia autem ante saecula praescisti. Si ergo potuisset fieri ante decretum tuae potentiae, visum fuerat

	<p>nobis famulis tuis, ut, sicut tu devicta morte regnas in gloria, ita resuscitans matris corpusculum, tecum eam deduceres laetantem in caelum>.</p>
<p>Quo annuente Michael angelus continuo affuit et Marie animam coram domino presentavit.</p>	<p>Cap. 16 Dixitque apostolis Dominus: <Fiat iuxta vestram sententiam>. Statimque iubente Domino accedens Michael archangelus, praesentavit animam sanctae Mariae coram Domino.</p>
<p>Tunc salvator locutus est dicens: «Surge proxima mea, columba mea, tabernaculum glorie, vasculum vite, templum celeste ut, sicut per coitum labem non sensisti criminis, sic in sepulcro solutionem corporis minime patiaris.</p>	<p>Tunc Salvator locutus est dicens: <Surge, proxima mea, (p. 86) columba mea, tabernaculum gloriae, vasculum vitae, templum caeleste, et dum non sensisti labem delicti per coitum, non patiaris resolutionem corporis in sepulcro>.</p>
<p>(p. 786) Statimque anima ad Marie accessit corpusculum et de tumulo prodiit gloriosum; sicque ad ethereum assumitur thalamum comitante secum multitudine angelorum.</p>	<p>Protinus surrexit Maria de tumulto et advoluta pedibus Domini, coepit glorificare Deum et dicere: <Non ego condignas gratias possum rependere tibi, omnipotens Domine, quem totus mundus plene non praevalet laudare; at tamen sit nomen tuum, Deus Israel, benedictum et superexaltatum cum Patre et Spiritu Sancto in saecula>.</p>
	<p>Cap. 17 Elevans eam Dominus osculatus est eam, tradidit eam Michaeli archangelo, et elevata est coram Domino in nube cum angelis. (p. 87) Et dixit apostolis Dominus: <Accedite ad me in nube>. Et cum accessissent, osculatus est eos dicens: <Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quoniam ego vobiscum</p>

	<p>sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi>. Et haec dicens Dominus, cum canentibus angelis et matre sua receptus est in paradiso. Apostoli autem in virtute Christi rapti in nubibus, depositi sunt unusquisque in sorte praedicationis suae, narrantes et confitentes magnalia Dei, qui in Trinitate perfecta et una deitatis substantia vivit, dominatur et regnat in saecula saeculorum. Amen».</p>
<p>Thomas autem cum abesset et rediens credere recusaret, subito zonam qua corpus eius precinctum fuerat ab aere recepit illesam ut vel sic intelligeret totaliter fuisse assumpta. Hoc autem totum quod predictum est illud apocryphum, de quo ait Ieronimus in epistola sive sermone ad Paulam et Eustochium, esse videtur».</p>	

4.1. Podobieństwa

Ogólny plan opowiadania asumpcjonistycznego, przekazanego przez *Złotą legendę*, pokrywa się z planem *Transitus Mariae* Pseudo-Melitona z Sardes. W obydwu tekstach odnajdujemy te same epizody: objawienie się anioła, zapowiedź przejścia do nieba, wręczenie gałązki palmowej, cudowne przybycie św. Jana wraz z pozostałymi apostołami, przybycie Chrystusa, śmierć Maryi, Jej pogrzeb, któremu przewodniczą apostołowie Piotr i Paweł, próba zbeszczeszczenia ciała Maryi oraz ukarania żydowskiego kapłana, wyznanie Bóstwa Chrystusa oraz cudowne uzdrowienie kapłana, złożenie ciała Maryi do grobu, ponowne przybycie Chrystusa i objawienie apostołom Jego zamiaru, zmartwychwstanie Maryi i Jej wniebowzięcie. Niniejszy schemat jest wspólny dla obu opowiadań.

Ponadto obydwie teksty zawierają pewne podobne zdania i wyrażenia. Ich porównanie pozwala stwierdzić, że tekst przekazany nam przez *Złotą legendę* stanowi opracowanie *Transitus Mariae B2*. Anonimowy redaktor, mając przed oczyma *Transitus* Pseudo-Melitona, dokonał licz-

nych abrewiacji, usuwając pewne fragmenty tekstu, redukując niektóre jego opisy. Dlatego należy uznać *Transitus Mariae* B2 Pseudo-Melitona z Sardes jako jedno z głównych źródeł dla opowiadania zawartego w *Legenda aurea*.

4.2. Różnice

Analizowane opowiadania ukazują również pewne różnice tekstualne. Opowiadanie przytoczone przez *Złotą legendę* zawiera fragment *De divinis nominibus* Pseudo-Dionizego Areopagity, podczas gdy w *Transitus* Pseudo-Melitona tekst ów jest nieznan. Kolejną różnicę ujawnia epizod ze spóźnionym przybyciem św. Tomasza. Również ten fragment jest nieobecny w *Transitus* Pseudo-Melitona. Różnice dotyczą też geografii miejsc. O ile *Transitus Mariae* wspomina, że grób Maryi znajdował się po prawej stronie miasta w kierunku wschodnim, o tyle *Legenda aurea* sytuuje go w dolinie Jozafata. Według *Transitus* orszakowi pogrzebowemu przewodniczył apostoł Piotr, natomiast według opowiadania zawartego w *Złotej legendzie* pogrzeb był prowadzony przez apostołów Piotra i Pawła. W opowiadaniu Pseudo-Melitona Chrystus zstępuje z nieba otoczony zastępami aniołów, natomiast według *Legenda aurea*, Jezus objawia się otoczony wszystkimi mieszkańcami niebios, wśród których, oprócz aniołów, są wymienieni męczennicy, wyznawcy oraz dziewice. Ponadto opowiadanie zawarte w dziele Jakuba z Varazze wyróżnia się częstymi odniesieniami do tekstu *Pieśni nad Pieśniami* oraz do niektórych fragmentów liturgicznych.

Zestawiając podobieństwa i różnice charakteryzujące obydwie opowiadania, należy stwierdzić, że dostrzeżone różnice nie pozwalają nam na uznanie tekstu asumpcjonistycznego, przekazanego nam przez *Legenda aurea* oraz przez *Ms. ambros. L 58 Sup.* jako wariantu *Transitus Mariae* Pseudo-Melitona z Sardes. Historia ukazana przez obydwie wymienione dokumenty wydaje się być nowym, odrębnym apokryfem. Podobną opinię wyraża A. Wenger, zdaniem którego opowiadanie asumpcjonistyczne zamieszczone w pierwszej części rozdziału 115 *Złotej legendy* jest apokryfem powiązaniem z *Transitus* Pseudo-Melitona, lecz jednocześnie różnym od niego³⁴.

---

³⁴ A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 183-184.

5. Hipoteza Barbary Fleith

Asumpcjonistyczne opowiadanie, przekazane nam przez *Legenda aurea*, było również obiektem badań B. Fleith. Jej zdaniem, pierwsza część interesującego nas opowiadania miałaby być zredagowana przez Jakuba z Varazze. Dominikanin, kompilując tekst opowiadania, wykorzystałby różne źródła, wśród których zostały wymienione *Transitus Pseudo-Melitona B2*, pewne fragmenty *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei* oraz fragmenty, wśród których znajdują się dwa o charakterze liturgicznym³⁵. Uczona wykluczyła z opowiadania apokryficzny epizod z przybyciem Tomasza Apostoła, który należałby do drugiej części rozdziału 115 *Złotej legendy*³⁶.

Zdaniem Fleith, pewne elementy zawarte w drugiej części rozdziału 115 (przybycie Tomasza oraz fragmenty liturgiczne) mogą zależeć od opowiadania asumpcjnistycznego zawartego w *Liber epilogorum* Bartłomieja z Trydentu³⁷.

Spróbujmy zestawić dwa opowiadania asumpcjnistyczne przekazane nam przez *Legenda aurea* Jakuba z Varazze z opowiadaniem zawartym w *Liber epilogorum* Bartłomieja z Trydentu.

6. Porównanie opowiadań asumpcjnistycznych zawartych w *Legenda aurea* i w *Liber epilogorum*

De Assumptione Beatae Virginis Marie, w: JACOBUS A VORAGINE, *Legenda aurea*, Firenze 1998, vol. II, pp. 781-786.

„(p. 781) Dionysius Pauli apostoli discipulus in libro de divinis nominibus hoc idem asserit, apostolos scilicet in dormitione virginis convenisse et se similiter interfuisse ac unumquemque in laudem Christi et virginis fecisse sermonem. Ait enim sic loquens

De Assumptione gloriosae Virginis Mariae, w: BARTHOLOMAEUS TRIDENTINUS, *Liber epilogorum in gesta sanctorum*

³⁵ B. FLEITH, *De Assumptione Beatae Virginis Mariae...*, 48.

³⁶ TAMŻE.

³⁷ TAMŻE, 64.

ad Tymotheum: «Nos, ut nosti et ipse, et multi sanctorum nostrorum fratrum convenimus ad visionem corporis vite principis et quod deum suscepit. Aderat autem et frater dei Iacobus (p. 782) et Petrus, summa et provecissima theologorum summitas. Postea visum est post visionem ut universi ierarche laudarent, sicut unusquisque erat sufficiens, infinite virtutis bonitatem theartice infirmitatis». Hec Dionysius.

Cum autem beata Maria omnes apostolos congregatos vidisset, dominum benedixit et in medio eorum ardentibus lampadibus et lucernis consedit. Circa vero horam noctis tertiam Ihesus advenit cum angelorum ordinibus, patriarcharum cetibus, martyrum agminibus, confessorum acie virginumque choro et ante thorum virginis acies ordinantur et dulcia cantica frequentantur.

Quales autem exequie ibidem celebrate sint ex predicto libello qui Iohanni ascribitur edocetur. Nam prior ipse Ihesus inchoavit et dixit: <Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum, quia concupivi speciem tuam>. Et illa: <Paratum, domine, cor meum, paratum cor meum!> Tunc omnes qui cum Ihesu venerant dulciter intonant dicentes: «Hec est que nescivit torum in delictis, habebit fructum in refectioe animarum sanctarum».

(p. 236) „Tunc apostoli et discipuli, qui per Iudeam dispersi fuerant ad predicandum, Dei nutu ad exequias Matris eius omnes convenerunt. Et ecce, hora transitus imminente, Iesus ipse festinus et festivus advenit cum angelorum ordinibus, patriarcharum cuneis, prophetarum cetibus, martyrum agminibus, confessorum acie virginumque choris. Ante thorum Virginis ordinantur acies, frequentantur dulcia cantica dragmatis, odor vincit balsama, splendor lucem solis.

O quam dulce intonant: <Hec est que nescivit thorum in delictis: habebit fructum in refectioe animarum sanctarum» !

<p><u>Ipsa autem de semetipsa cecinit dicens: «Beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est et sanctum nomen eius».</u></p>	<p><u>Inter hec et illa: «Beatam – inquit - me dicent omnes generationes, quia fecit michi Dominus magna, quia potens est et sanctus nomen eius».</u> In hoc tamen gaudio apostolorum devotio a lacrimis contineri non potuit, quibus summa consolatio fuerat presentia matris Dei.</p>
<p><u>Tunc cantor cantorum omnibus excellentius intonavit: <Veni de Libano, sponsa, veni de Libano, veni, coronaberis>. Et illa: «Ecce, venio, quia in capite libri scriptum est de me ut facerem voluntatem tuam, deus, quia exultavit spiritus meus in te deo salutari meo».</u></p> <p><u>Sicque Marie anima de corpore egreditur et in ulnas filii advolavit.</u> Fuitque tam a dolore carnis estranea quam a corruptione extiterat aliena.</p>	<p><u>Tunc cantor cantorum omnium excelsa voce intonat: <Veni de Libano, sponsa, veni de Libano, veni, coronaberis>. Et illa: <Dixi, ecce venio, quia in capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, Dominus, quia exultavit spiritus meus in te, Deo salutari meo>.</u></p> <p><u>Sic, sic Marie anima egreditur de corpore et in ulnas Filii advolat letanter.</u></p>
<p>Dixitque apostolis dominus: «Corpus virginis matris in vallem Iosaphat deferte et in monumento novo quod ibidem inveniatis illud (p. 783) recondite et me ibidem triduo donec ad vos redeam expectate».</p> <p><u>Statimque circumdederunt eam flores rosarum rosei, scilicet cetus martyrum, et lilia convallium, agmina scilicet angelorum, confessorum et virginum.</u></p>	<p>Quis enim angelorum vel sanctorum presumeret hanc tangere, Filio presente?</p> <p><u>Circumdant igitur eam flores rosarum, (p. 237) rosei cetus martyrum et lilia convallium, agmina angelorum, confessorum, virginum.</u></p>
<p>Post eam apostoli clamitant dicentes : <u>«Virgo prudentissima, quod progredieris? Esto nostri memor, o domina».</u></p>	<p>Clamant apostoli: <u><Virgo prudentissima, quo progredieris? Esto nostri memor, o Domina>.</u></p>
	<p>O Iesu ineffabilis, quam ineffabiles iubili resonabant, dum ineffabiliter dilectissimam</p>

	matrem ad celos elevasti! Ad concentum ascendentium cetus qui remanserant admirati concite procedunt obviam.
<p>Tunc ad concentum angelorum ascendentium cetus qui remanserant admirati concite obviam processerunt <u>videntesque regem suum femine animam in ulnis propriis baiulantem illamque super illum innixam obstupefacti clamare ceperunt dicentes: <Que est ista que ascendit de deserto deliciis affluens innixa super dilectum suum?></u></p>	<p><u>Et videntes regem suum femine animam in propriis ulnis baiulantem illamque innixam super illum, obstupefacti clamabant: <Que est ista que ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?></u></p>
<p>Quibus comitantes dixerunt: <u><Ista est speciosa inter filias Iherusalem, sicut vidistis eam plenam caritate et dilectione>.</u> Sic in celum gaudens suscipitur et a dextris filii in throno glorie collocatur. Apostoli autem viderunt eius animam tanti esse candoris ut nulla mortalium lingua posset effari. (...)</p>	<p>Ad quos concomitantes: <u><Ista est speciosa inter filias Ierusalem, sicut vidistis eam plenam caritate et dilectione>.</u> Sicque hiis et hiis similibus Maria virgo assumpta est ad ethereum thalamum, positusque thronus matri regis, que sedit a dextris eius, potioribus bonis Filii potiori utens modo.</p>
<p>(p. 784) Tunc manus eius ambe subito aruerunt et lectulo adhererunt ita ut ad lectulum manibus penderet et nimio cruciatu vexatus lamentabiliter eiularet. <u>Reliquus autem populus ab angelis qui erant in nubibus cecitate percussus est. (...)</u></p>	<p>Inter hec venerabile corpus, sancti Spiritus sacrarium, a fidelibus in vallem Iosaphat sepeliendum defertur. Quod quidam ex Iudeis temere tangere cupientes, <u>ab angelo percussi diro cruciatu,</u> Marie filium Deum crediderunt. Complentur exequie: in vallis Iosaphat medio mediatrix Dei et hominum mater virgo in decenti monumento decenter sepelitur.</p>
<p>(p. 785) Quo annuente Michael angelus continuo affuit et Marie animam coram domino presentavit. Tunc salvator locutus est dicens: «Surge proxima mea, columba mea, tabernaculum</p>	

<p>glorie, vasculum vite, templum celeste ut, sicut per coitum labem non sensisti criminis, sic in sepulcro solutionem corporis minime patiaris.</p>	
<p>(p. 786) Statimque anima ad Marie accessit corpusculum et de tumulo prodiit gloriosum ; sicque ad ethereum assumitur thalamum comitante secum multitudine angelorum.</p>	<p>Mira clarent inaudita, virtutes, sanitates, prodigia et signa, nec multo post sepulchrum vacuum cernitur, ut liquido detur intelligi terram corruptibilem incorruptibilem Virginem retinere non potuisse; vestes vero in sepulchro ad devotionem fidelium sunt relicte.</p>
<p><u>Thomas</u> autem cum abesset et rediens credere recusaret, <u>subito zonam qua corpus eius precinctum fuerat ab aere recepit illesam ut vel sic intelligeret totaliter fuisse assumpta.</u> Hoc autem totum quod predictum est illud apocryphum, de quo ait Ieronimus in epistola sive sermone ad Paulam et Eustochium, esse videtur».</p>	<p>De quibus dum secundum consuetudinem suam <u>Thomas forte dubitaret, zonam qua precinctum corpus fuerat illesam recepit ad aere, ut vel sic intelligeret Mariam totaliter assumptam fuisse, et vere assumpta, quia in nullo consumpta</u> (hoc enim sonat assumptionis nomen).</p>

Porównanie interesujących nas tekstów asumpcjonistycznych pozwala wyodrębnić pewne podobieństwa. Dotyczą one zarówno podobnych zdań i wyrażań, jak również tych samych odniesień geograficznych (dolina Jozafata); niektórych epizodów (spóźnione przybycie apostoła Tomasza); fragmentów liturgicznych zaczerpniętych z Oficjum na Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, oraz cytatów z książki *Pieśni nad Pieśniami*. Wskazane analogie pozwalają na stwierdzenie pewnej zależności obydwu tekstów.

Z drugiej strony należy zauważyć, że opowiadanie asumpcjonistyczne zawarte w *Liber epilogorum* przedstawia się w formie bardzo zredukowanej wobec tego samego opowiadania przekazanego przez *Złotą legendę*. Biorąc pod uwagę fakt, że pierwsza część rozdziału 115 dzieła dominikanina z Varazze, która zawiera kompletną wersję opowiadania apokryficznego, została zredagowana przed rokiem 1267³⁸, natomiast

³⁸ C. DELCORNIO, *La „Legenda aurea” e la narrativa dei Predicatori*, w: *Jacopo da Voragine. Atti del I Convegno di Studi...*, 32.

opowiadanie wchodzące w skład *Liber epilogorum*, zawierające sporo podobnych elementów, zostało zredagowane przez Bartłomieja z Trydentu w latach 1244-1246³⁹. Należy zatem stwierdzić, że opowiadanie asumpcjonistyczne przekazane przez *Legenda aurea* zależy od innego, wcześniejszego źródła. Chodzi o opowiadanie asumpcjonistyczne, zredagowane wcześniej niż dzieła wymienionych wyżej dominikanów, które byłoby wspólnym i głównym źródłem. Czy jest możliwe wskazanie tego źródła?

Biorąc pod uwagę fakt, że wersja opowiadania asumpcjonistycznego zachowanego w Ms. *Ambros. L. 58 Sup.* jest podobna do wariantu przekazanego przez rozdział 115 *Złotej legendy*, a jednocześnie nie zależy od dzieła Jakuba z Varazze, pozwala nam stwierdzić, że tekst zawarty w pierwszej części rozdziału 115 *Legenda aurea* nie jest kompozycją dokonaną przez dominikanina, lecz najstarszą, znaną nam wersją nieznanego dotąd *Transitus Mariae*, która w ten sposób przetrwała do naszych czasów. Przyjrzyjmy się pewnym charakterystycznym elementom opowiadania asumpcjonistycznego, zwanego odąd przez nas *Transitus Mariae K*.

6. Charakterystyka *Transitus Mariae K*

6.1. Opowiadanie

Porównanie opowiadania asumpcjonistycznego, przekazanego nam przez pierwszą część rozdziału 115 *Złotej legendy* oraz jeden z rozdziałów manuskryptu Ms. *ambros. L. 58 Sup.* pozwala na korektę opinii, wyrażonej przez B. Fleith: werset początkowy rozdziału 115 nie jest notą wstępną autorstwa Jakuba z Varazze. Opowiadanie asumpcjonistyczne przekazane przez *Legenda aurea* rozpoczyna się od pierwszych słów rozdziału 115, a nie od drugiego wersetu.

Biorąc pod uwagę, że tekst asumpcjonistyczny zawarty w manuskrypcie lombardzkim nie został zaczerpnięty ze *Złotej legendy*, lecz z innego źródła, należy stwierdzić, że opowiadanie asumpcjonistyczne zawarte w pierwszej części rozdziału 115 nie jest kompilacją dzieła Jakuba z Varazze, lecz wiernie przepisany tekst apokryfu. Naszą opinię potwierdza fakt, że to samo opowiadanie było już znane Bartłomiejowi z Trydentu.

---

³⁹ E. PAOLI, *Introduzione*, w: BARTHOLOMAEUS TRIDENTINUS, *Liber epilogorum in gesta sanctorum*, Firenze 2001, XXVIII. XXXII.

Jeżeli chodzi o zakończenie tekstu, to wydaje się, że należy rozciągnąć go aż do wiersza 126, zaliczając w ten sposób epizod z nadejściem Tomasza Apostoła do apokryficznego opowiadania. Niniejszy wniosek wydaje się usprawiedliwiony poprzez obecność skróconego wariantu opowiadania w *Liber epilogorum* Bartłomieja z Trydentu, który podobnie jak dominikanin z Varazze, oparł się na tym samym opowiadaniu asumpcjonistycznym. Należy zgodzić się z B. Fleith, że opinia krytyczna dotycząca wniebowzięcia, wyrażona w wersety 127-129, jest autorstwa Paschazjusza Radberta, dlatego nie można jej zaliczyć do apokryficznego opowiadania asumpcjonistycznego⁴⁰. Wydaje się zatem, że pierwsza część rozdziału 115 *Złotej legendy*, zawierająca interesujące nas opowiadanie, obejmuje wersety 1-126.

6.2. Autor *Transitus Mariae K*

Rozdział asumpcjonistyczny *Złotej legendy* zawiera uwagę, która pojawia się również w manuskrypcie Ms. Ambros. L. 58 Sup.: *Assumptio virginis Mariae qualiter facta sit ex quodam libello apocrypho qui Iohanni evangelistae ascribitur edocetur*⁴¹. Z powyższego tekstu wynika, że autorem asumpcjonistycznego opowiadania jest św. Jan Ewangelista. Odróżnia to *Transitus Mariae K* od *Transitus Mariae B2*, przypisywanego Pseudo-Melitonowi z Sardes.

Interesujące nas opowiadanie asumpcjonistyczne, zawarte w *Legenda aurea* oraz w manuskrypcie ambrozjańskim nie przekazuje jakichkolwiek innych informacji o autorze apokryfu. Interesującą wzmiankę notuje natomiast *Liber epilogorum* Bartłomieja z Trydentu: *Verum apud Grecos liber esse dicitur, quem Iohannes eius custos post evangelium De assumptione nostrae Virginis scripsisse perhiberetur, ex quo forte Latinus aliquis in Greca eloquentia minus edoctus aliqua transtulit, que non imperito possunt apocripha nominari*⁴².

Według dominikanina z Trydentu wspomniane apokryficzne opowiadanie zostało zredagowane pierwotnie w języku greckim przez św. Jana Apostoła, a następnie przetłumaczone na łacinę przez osobę nieznającą dobrze języka greckiego.

Należy jednocześnie zauważyć, że komentarz dominikanina z Trydentu jest podobny do wstępu *Transitus Mariae* Pseudo-Melitona, w którym zaznaczono, że pewien Leucio, po zebraniu od apostołów wiadomości na temat okoliczności wniebowzięcia Maryi, pozmiętał je

⁴⁰ B. FLEITH, *De Assumptione Beatae Virginis Mariae...*, 44.

⁴¹ JACOPO DE VORAGINE, *Legenda aurea...*, 779.

⁴² BARTHOLOMAEUS TRIDENTINUS, *Liber epilogorum...*, 234.

do takiego stopnia, że Kościół nie mógł zaakceptować jego tłumaczenia⁴³. Porównując obydwie komentarze, nie można wykluczyć hipotezy, że redaktor *Transitus Mariae K*, pragnąc odróżnić swoje łacińskie opowiadanie od *Transitus Pseudo-Melitona*, zdecydował się zastąpić imię Leucia anonimowym redaktorem, który tłumacząc opowiadanie Jana Apostoła z greckiego na łacinę, dopuścił się tak poważnych uchybień, że pismo to zostało pozbawione jakiegokolwiek autorytetu.

6.3. Obecność epizodu z przybyciem Tomasza Apostoła w *Transitus Mariae K* oraz w *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei*

Elementem oryginalnym, odróżniającym opowiadanie asumpcjonistyczne zawarte w *Transitus Mariae K* od większości pozostałych opowiadań, jest spóźnione przybycie Tomasza Apostoła, który w drodze do Jerozolimy otrzymał od wstępującej do nieba Maryi pasek, jako znak potwierdzający rzeczywistość Jej wniebowzięcia.

Należy zauważyć, że jedynym apokryfem opisującym przekazanie Tomaszowi Maryjnego paska jest *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei*⁴⁴.

---

⁴³ *Saepe nacque scripsisse me memini de quodam Leucio, qui nobiscum et cum apostolis conversatus, alieno sensu et animo temerario discedens a via iustitiae, plurima de apostolorum actibus in libris suis inseruit: et de virtutibus quidam eorum multa et varia dixit, et de doctrina vero eorum plurima mentitus est, asserens eos aliter docuisse, et stabiliens quasi ex eorum verbis sua nefanda argumenta. Nec solum sibi sufficere arbitratum est, verum etiam transitum beatae semper virginis Mariae Genitricis Dei, ita impio depravavit stylo, ut in Ecclesia Dei non solum legere, sed etiam nefas sit audire.* PSEUDO-MELITO DE SARDES, *Transitus Mariae B*, w: M. HAIBACH-REINISCH, *Ein neuer „Transitus Mariae“ des Pseudo-Melito...*, 88-89.

⁴⁴ Legendy greckie, które wspominały postać Tomasza, nie zawierają odniesienia do paska Matki Bożej. Opowiadania te mówią o przybyciu Tomasza, o otwarciu grobu, o odkryciu braku ciała Matki Bożej oraz o odnalezieniu szat Maryi. Opowiadania tego typu przekazują: *Vita Mariae* Maksyma Wyznawcy (VII sec.), *Historia Eutymiacka*, kazania św. Jana z Damaszku, Jana Geometry, Cosmasa Vestitora, Anonima z Reichenau. Tradycja wschodnia, pomimo kultu paska Maryi w sanktuarium Chalkoprataia w Konstantynopolu, nie zawiera żadnej wzmianki na temat przekazania paska św. Tomaszowi Apostołowi. Por. M.-J. Van ESBROECK, *Maxime le Confesseur. Vie de la Vierge*: CSCO 478 (Scriptores Iberici, t. 21); tekst gruziński CSCO 479 (Scriptores Iberici, t. 22), Lovanii 1986; *Storia eutimiaca*, w: M. ERBETTA, *Gli apocrifi del Nuovo Testamento...*, vol. I/2, 527-528; M. STAROWIEYSKI, *Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne...*, 832-834; JOANNES DAMASCENUS, *Homilia II in Dormitionem B.V. Mariae*, 18: PG 96, 749; JOANNES GEOMETRA, *Laus in Dormitionem B.M.V.*, w: A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 393; COSMAS VESTITOR, *Sermo IV, In Dormitionem Virginis Mariae*, w: A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 331-332; ANONYMUS AUGIENSIS, *Homilia in Dormitionem B.V.M.*, w: A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 361. Kultowi paska Matki Bożej poświęcono kilka prac: Por. M. JUGIE, *L'Église de Chalcooprataia et le culte de la ceinture de la Sainte Vierge a Constantinople*, „Echos d'Orient” 16(1913) 308-312; D. LATHOUD, *Le sanctuaire de la Vierge aux*

Apokryf ten, zredagowany pod koniec XII wieku we Francji, jest jednym ze źródeł dla anonimowego autora *Transitus Mariae K*⁴⁵. Dokument opisuje dokładnie okoliczności przybycia Tomasza Apostoła do Jerozolimy. Zbliżając się do miasta, został porwany na Górę Oliwną, skąd obserwował przejście Błogosławionej Dziewicy do nieba. Jego modlitwa, skierowana do Maryi, została nagrodzona w nadzwyczajny sposób: Maryja, unosząc się do nieba, podarowała mu swój pasek. Przybywszy do doliny Jozafata, Tomasz zaczął głosić wniebowzięcie cielesne Matki Chrystusa. Apostołowie po otwarciu grobu ze zdumieniem odkryli brak ciała, natomiast Tomasz opowiedział widzenie i na dowód tego pokazał pasek⁴⁶.

Należy zauważyć, że *Transitus Mariae K* przedstawia epizod z przybyciem Tomasza w formie skróconej, pozbawionej wielu szczegółów, które można znaleźć w *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei*.

Na uwagę zasługuje podobieństwo relacji przytoczonej zarówno w *Transitus Mariae K*, jak i w *Liber epilorum* Bartłomieja z Trydentu⁴⁷. Obydwie wersje, prezentując epizod, pomijają zarówno okoliczności, w jakich został przekazany pasek Tomaszowi, jak również jego przybycie do doliny Jozafata. Obydwie wersje zaznaczają, że Tomasz otrzymał z nieba pasek, aby umocnić wiarę we wniebowzięcie Maryi.

6.4. Geografia miejsc związanych z zaśnięciem Maryi

Badanie opowiadań asumpcjonistycznych przekazanych nam przez *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei* oraz przez *Transitus Mariae K* wskazuje nam pewne elementy wspólne, które odróżniają wspomniane pisma od opowiadań zawartych w innych apokryfach. Obydwa opowiadania umiejscawiają dom Maryi na górze Syjon, natomiast Jej grób w dolinie Jozafata (podczas gdy inne opowiadania zawierają opis znacznie mniej precyzyjny: *in dexteram partem civitatis ad orientem*⁴⁸). Obecność wspomnianych elementów w obydwóch opowiadaniach nie tylko ukazuje wpływ *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei* na treść *Transitus Mariae K*, ale również wyróżnia wspomniane dwa pisma z pozostałych apokryfów łacińskich.

Chalcopratia, „Echos d'Orient” 23(1924) 36-63; A. CAMERON, *The Theotokos in Six-Century Constantinople. A City find its Symbol*, „Journal of Theological Studies” 39(1978) 79-108.

⁴⁵ B. KOCHANIEWICZ, *Il Transitus dello Pseudo-Giuseppe da Arimatea, un'apocrifo di origine italiana?*, „Angelicum” 82(2005) 99-121.

⁴⁶ *Il Transito dello Pseudo-Giuseppe da Arimatea*, w: M. ERBETTA, *Gli apocrifi del Nuovo Testamento...*, vol. I/2, 532; M. STAROWIEYSKI, *Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne...*, 815.

⁴⁷ JACOBUS A VORAGINE, *Legenda aurea...*, 786; BARTHOLOMAEUS TRIDENTINUS, *Liber epilorum...*, 237.

⁴⁸ PSEUDO-MELITO DI SARDES, *Transitus Mariae B*, w: M. HAIBACH-REINISCH, *Ein neuer „Transitus Mariae“ des Pseudo-Melito...*, 99.

6.5. Obecność fragmentu „De divinis nominibus” Pseudo-Dionizego Areopagity

Kolejną cechą charakterystyczną naszego dokumentu jest obecność fragmentu tekstu pochodzącego z trzeciego rozdziału *De divinis nominibus* Pseudo-Dionizego Areopagity. Warto zauważyć, że niniejszy fragment pojawia się w pismach greckich poświęconych wniebowzięciu Maryi: *Historii Eutyimiackiej*⁴⁹, w kazaniach św. Andrzeja z Krety⁵⁰, św. Jana z Damaszku⁵¹, Kosmasa Vestitora (VIII w.)⁵², Jana Geometry (X w.)⁵³.

Dzieła Pseudo-Dionizego zaczynają być znane na Zachodzie dzięki pierwszym tłumaczeniom łacińskim, dokonanym w IX-X wieku⁵⁴. Kolejne tłumaczenia pochodzą z XII i w XIII wieku⁵⁵. Warto zaznaczyć, że interesujący nas fragment *De divinis nominibus* pojawia się w niektórych pismach łacińskich pochodzących z XII wieku: anonimowym kazaniu na Wniebowzięcie⁵⁶ oraz w kodeksie 12 z klasztoru Heiligenkreuz⁵⁷. *De divinis nominibus* Pseudo-Dionizego Areopagity należy uznać za kolejne źródło, którym posłużył się anonimowy autor, redagując *Transitus Mariae K.*

6.6. Obecność fragmentów liturgicznych

Interesujące nas opowiadanie asumpcjonistyczne odznacza się sporą ilością cytatów pochodzących z tekstów liturgicznych. Warto zaznaczyć, że praktyka odwoływania się do argumentu liturgicznego była znana już w XII stuleciu. Kazania Piotra Abelarda⁵⁸, Piotra Komestora oraz

---

⁴⁹ *Storia eutyimiacka*, w: M. ERBETTA, *Gli apocrifi del Nuovo Testamento...*, vol. I/2, 527; M. STAROWIEYSKI, *Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne...*, 834.

⁵⁰ ANDREAS CRETENSIS, *Sermo I in Dormitionem*: PG 97, 1059-1064.

⁵¹ JOANNES DAMASCENUS, *Sermo II in Dormitionem*: PG 96, 748-752.

⁵² COSMAS VESTITOR, *Sermo IV in Assumptionem*, w: A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 332.

⁵³ JOANNES GEOMETRA, *Sermo de Assumptione*, w: TAMŹE, 373.

⁵⁴ H. F. DONDAINE, *Le Corpus Dionysien de l'Université de Paris au XIII siècle*, Roma 1953, 23-28.

⁵⁵ TAMŹE.

⁵⁶ ANONYMUS AUGIENSIS, *Sermo de Assumptione*, w: A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 338. 351.

⁵⁷ Por. H. BARRÉ, *Dossier complémentaire*, „Etudes Mariales” 3(1950) 67-68.

⁵⁸ *Cui quidem rei plurimum attestatur sepulchrum vacuum penitus repertum, sicut et antea fuerat Dominicum; ut ipsa quoque resurrectionis gloriam et geminam stolam adeptam credatur, sicut manifeste festiva hujus diei oratio continet, his verbis: «In qua sancta dei Genitrix mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, ect...» Cum enim praemissum sit «mortem temporalem», potenter ostenditur id quod subjectum est de vinculis mortis, ad mortem illam carnis referendum esse,*

Erbebta z Losinga⁵⁹ mogą być tego przykładem. *Transitus Mariae* K cytuje teksty liturgiczne zaczerpnięte z Oficjum na Wniebowzięcie Maryi. Wykorzystano w sposób szczególny responsoria i antyfony wspomnianego Oficjum.

---

non ad mortem animae, cuius vinculis non detineri commune est omnibus electis. Quod diligenter beatus quoque Gregorius Turonensis attendens cum de transitu ejus scriberet, maturae quoque resurrectionis eius gloriam asserere non dubitavit. Unde Miraculorum lib.I, cap. 4, ita meminit. PETRUS ABELARDUS, Sermo XXVI. In Assumptione Beatae Mariae: PL 178, 541-542.

GERHOHUS RICERSPERGENSIS, *Prologus*, w: A. WENGER, *L'Assomption de la T.S. Vierge...*, 337-340. *Hodie autem beata Virgo et animae beatitudinem et glorificationem corporis est adeptae, quod ne cui veniat in dubium, auctoritatibus astruamus. Hodierna clamat oratio: «Nec autem mortis nexibus deprimi potuit».* PETRUS COMESTOR, *In Festo assumptionis B. Mariae. Sermo 59: PL 171, 630.*

Sicut enim beata Virgo, a maledictione mulieris, cui dictum est: «in dolore paries» (Gen. 3, 16) facta est immunis, quia peperit sine dolore, sic et a communi viri et mulieris maledictione, cui dictum est: in cinerem ibis, facta est immunis. Unde et ab Angelo benedicta esse dicitur, quia a primordiali maledictione liberata est. PETRUS COMESTOR, *In festo Assumptionis B. Mariae. Sermo 59: PL 171, 630.*

Adhuc probabili inductione exempli idipsum probari potest: vir ex uxor duo sunt in carne una; expressius autem mater et filius una sunt caro. Sane sunt sancti Patres, qui Spiritu Sancto dictante decreta promulgarunt, ius in ciniugibus sanxerunt, quod si alter deserens saeculum adhaereat deo, alter non remanea in saeculo. Unius enim carnes tam violenter distrahi ius non esse, visum est eis. Sic et in caeteris videri debet, si pars altera carnis virgineae sit in caelo, et pars altera reddatur solo; parti alteri datum sit non videre corruptionem, altera solvatur in cinerem. PETRUS COMESTOR, *In Festo assumptionis B. Mariae. Sermo 59: PL 171, 630.*

⁵⁹ *Qui quemadmodum caelos ascendens, a dextris Dei sedisse describitur, ita hodie matrem assumptam a dextris suis collocasse non dubitant, cui hodie per Prophetam dictum fuerat: «Astiit regina a dextris tuis in vestitu deaurato» (Ps. 44, 10), hoc est in corpore semper immaculato, etiam immortali et incorruptibili facto. [...] Ad hanc specialiter illa vox Sponsi dirigitur, qua tam dulciter inviatur: «Surge, propera, amica mea, et veni. Iam enim hiems transiti, imber abiit et recessit» (Cant II, 10). Amicam simul et formosam eam appellat, quae tanta est charitate Dei vulnerata, ut nulli inimici telo in ea locus pateat. In cujus singulari laude, et ab ipso ei dicitur: «Immaculata mea, et macula non est in te» (Cant. 5, 2). Etsi enim multi amici mei dicantur, juxta quod ipse sponsus, Apostolis ait: «Vos autem dixi amicos» (Jo 15, 15), comparatione tamen Dominicae Matris, cui ab angelo dicitur: «Ave, gratia plena» (Luc 1, 28), nulla est fidelium anima immunis a macula. «Surge, propera», hoc est: Matura resurrectionem, ad me filium mater es perducenda. PETRUS ABELARDUS, *Sermo XXVI. In Assumptione B. Mariae: PL 178, 542-543.**

*Cui quidem rei plurimum atestatur sepulchrum vacuum penitus repertum, sicut et antea fuerat dominicum; ut ipsa quoque resurrectionis gloriam et geminam stolam adeptae credatur, sicut manifeste festiva huius diei oratio continet, his verbis: „In qua sancta dei Genitrix mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, ect.”. Cum enim praemissum sit «mortem temporalem», patenter ostenditur id quod subiectum est de vinculis mortis, ad mortem illam carnis referendum esse, non ad mortem animae, cuius vinculis detineri commune est omnibus electis. Quod diligenter beatus Gregorius Turonensis attendens cum de transitu eius scriberet, maturae quoque resurrectionis eius gloriam asserere non dubitavit. PETRUS ABELARDUS, *Sermo XXVI. In Assumptione B. Mariae: PL 178, 542-543.**

Hodie, dilectissimi fratres, beatissima Virgo Maria assumpta est supra caelos et praesentibus sanctis apostolis, corpus Viginis positum est in sepulcro. Obiit. Sed tantae

Responsoria

*Statimque circumdederunt eam flores rosarum rosei, scilicet cetus martyrum, et lilia convallium, agmina scilicet angelorum, confessorum et virginum*⁶⁰.

*Que est ista que ascendit de deserto deliciis affluens innixa super dilectum suum?*⁶¹

*Quibus comitantes dixerunt: „Ista est speciosa inter filias Iherusalem, sicut vidistis eam plenam caritate et dilectione”*⁶².

*Veni electa mea, et ponam in te thronum meum, quia concupivi speciem tuam*⁶³.

*Ipsa autem de semetipsa cecinit dicens: „Beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est et sanctum nomen eius”*⁶⁴.

Antyfony

Circa vero horam noctis tertiam Ihesus advenit cum angelorum ordinibus, patriarcharum cetibus, martyrum agminibus, confessorum acie virginu-

---

maiestatis corpus, ut ait Beatus Gregorius, mortis nexibus diu teneri non potuti; impossibile enim era team carnem diuturna morte posse corrumpi, ex qua Verbum caro factum et habitavit in nobis. Si enim in resurrectione dominica multa corpora sanctorum, quae dormierant, resurrexerunt, quomodo caro resurgere non poterat quae ipsum resurrectionis generavit auctorem? Plena, fratres, et segura fide tenete quod beatissima Virgo Maria et anima et corpore immortalis facta cum filio suo D.N.I.C ad dextris residet Dei, mater poenitentium et interventrix efficacissima pro peccatis nostris apud clementissimum Filium suum. HERBERTUS DE LOSINGA, Sermo in Assumptionem Sanctae Mariae, w: The life, letters and sermons of Bishop Herbert de Losinga. vol. II, red. E.M. GOULBURN - H. SYMONDS, Oxford 1879, 350-352.

⁶⁰ IACOPO DE VORAGINE, *Legenda aurea...*, 783. Tekst został zaczerpnięty z: *Responsorium in Assumptione B.M.V.* Por. R.J. HESBERT, *Corpus Antiphonalium Officii*, vol. IV, Roma 1970, 7878 (dalej: HESBERT).

⁶¹ IACOPO DE VORAGINE, *Legenda aurea...*, 783. Tekst pochodzi z *Responsorium in Assumptione B.M.V.* Por. HESBERT, IV, 7878.

⁶² TAMŻE. Tekst pochodzi z *Responsorium in Assumptione B.M.V.* Por. HESBERT, IV, 6994.

⁶³ TAMŻE, 782. Tekst pochodzi z *Responsorium in Assumptione B.M.V.* Por. HESBERT, IV, 7826.

⁶⁴ TAMŻE. Tekst pochodzi z *Responsorium in Assumptione B.M.V.* Por. HESBERT, IV, 6172.

*mque choro et ante torum virginis acies ordinantur et dulcia cantica frequentantur*⁶⁵.

*O quam dulce intonant: „Hec est que nescivit thorum in delicto: habebit fructum in refectioe animarum sanctarum”*⁶⁶.

*Post eam apostoli clamant dicentes: „Virgo prudentissima, quod progredieris? Esto nostri memor, o Domina”*⁶⁷.

Obecność tekstów liturgicznych pochodzących z łacińskiego Oficjum na Wniebowzięcie Maryi ujawnia, że *Transitus Mariae K* powstał na Zachodzie.

6.7. Pochodzenie i czas powstania *Transitus Mariae K*

W oparciu o uzyskane dzięki analizie porównawczej dane należy podkreślić, że *Transitus Mariae K* jest dziełem autora zachodniego. Jest to jedno z niewielu opowiadań asumpcjonistycznych, które nie zostało przetłumaczone z oryginału greckiego, lecz zostało zredagowane po łacinie. Na pochodzenie zachodnioeuropejskie opowiadania wskazują również wykorzystane teksty liturgiczne Oficjum na Wniebowzięcie NMP oraz epizod opowiadający o przybyciu Tomasza Apostoła z relikwią paska Maryi.

Tekst opowiadania jest kompozycją nową, zredagowaną w oparciu o następujące źródła: *Transitus Mariae B2* Pseudo-Melitona z Sardes, *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei* oraz *De divinis nominibus* Pseudo-Dionizego Areopagity. Wydaje się, że pierwsze ze źródeł dostarczyło między innymi struktury generalnej opowiadania, natomiast dwa pozostałe niektórych szczególnych elementów.

Jeśli chodzi o czas kompozycji asumpcjonistycznego opowiadania, to, biorąc pod uwagę wykorzystanie *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei* pochodzącego z końca XII wieku oraz obecność *Transitus Mariae K* w dziele *Liber epilogorum* zredagowanego w latach 1244-1246 przez Bartłomieja z Trydentu, należy stwierdzić, że apokryf został zredagowany na początku XIII wieku.

⁶⁵ TAMŻE. Tekst pochodzi z *Ant. In Annuntiatione S. Mariae*. HESBERT, III, 1437.

⁶⁶ TAMŻE. Tekst zaczerpnięty z *Ant. In Assumptione S. Mariae*. HESBERT, III, 3001.

⁶⁷ TAMŻE. Pewne elementy zostały zaczerpnięte z *Ant. In Assumptione S. Mariae*. HESBERT, III, 5454.

Wydaje się, że nowy *Transitus* należałoby uznać za ostatni wśród łacińskich apokryfów asumpcjonistycznych. Ponieważ tekst *Transitus Mariae K* pojawia się w pismach powstałych na terytorium Włoch (*Liber epilogorum* Bartłomieja z Trydentu, *Legenda aurea* Jakuba z Varazze, Ms. ambros. L. 58. Sup.), potwierdza to hipotezę o włoskim pochodzeniu opowiadania asumpcjonistycznego. Naszą hipotezę wzmacnia istnienie kultu paska Matki Bożej (Santa Cintola) w sanktuarium w Prato już w XIII wieku⁶⁸. Należy jednak zaznaczyć, że wśród najstarszych opublikowanych dotąd wersji legendy opowiadającej o okolicznościach przybycia relikwii paska do Prato, znajdujemy *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei*, a nie opowiadanie przekazane nam przez *Legenda aurea* ani za pośrednictwem manuskryptu lombardzkiego.

7. Zakończenie

Przeprowadzona analiza opowiadań asumpcjonistycznych zawartych w *Złotej legendzie* oraz w manuskrypcie Ms. ambros. L. 58. Sup. pozwoliła wyodrębnić nowy apokryf asumpcjonistyczny, *Transitus Mariae*, który ubogaca niewielką grupę apokryfów łacińskich. Nowy dokument, nazwany przez nas *Transitus Mariae K*, został zredagowany przez anonimowego autora łacińskiego prawdopodobnie na początku XIII stulecia. Nowe opowiadanie ujawnia pewne podobieństwa z *Transitus Mariae Pseudo-Melitona*, jak również z *Transitus Pseudo-Józefa z Arymatei*. Mimo to obecność pewnych specyficznych elementów nie pozwala, by uznać je za wersję jednego z dwóch wymienionych powyżej apokryfów. Należy zaznaczyć, że *Transitus Mariae K* nie zachował się w swojej pierwotnej wersji. Najstarszą kompletną wersję opowiadania zawiera rozdział 115 *Legenda aurea* Jakuba z Varazze.

O. dr hab. Bogusław Kochaniewicz OP
Pontificia Università san Tommaso d'Aquino "Angelicum"

Largo Angelicum 1
00184 Roma
Italia

⁶⁸ Por. B. KOCHANIEWICZ, *Il Transitus dello Pseudo-Giuseppe da Arimatea...*, 116.

Sul nuovo apocrifo latino *Transitus Mariae*

(Riassunto)

L'analisi dei racconti assunzionistici inclusi nella *Legenda aurea* e nel *Ms. ambros. L. 58. Sup.* ci hanno permesso d'individuare un nuovo, finora sconosciuto, *Transitus Mariae* latino che arricchisce una lista degli apocrifi assunzionistici latini. Il nuovo documento, chiamato da noi *Transitus Mariae K* è stato composto da un anonimo autore latino probabilmente all'inizio del XIII sec. Il nuovo racconto dimostra alcune somiglianze sia con il *Transitus Mariae dello Pseudo-Melitone* che con il *Transitus dello Pseudo-Giuseppe da Arimatea*. Nonostante numerose somiglianze, però, le particolarità individuate nel nostro documento, non permettono di considerarlo sia come una versione del *Transitus Mariae B2* dello Pseudo-Melitone sia come una versione del *Transitus dello Pseudo-Giuseppe da Arimatea*. E' un documento che si distingue da tutti e due i racconti. La più antica e più completa versione del testo è contenuta nella prima parte del capitolo 115 della *Legenda aurea* di Giacomo da Voragine.